

Освіта і суспільство

2024'1(70)

Виходить за підтримки
Національної академії
педагогічних наук України

Всеукраїнська газета.
Інформаційне,
науково-популярне,
публіцистичне видання

Засновано у 2018 році

№ 1 (70), січень 2024

Новини

**Співпраця
заради здоров'я
й відновлення**

С. 2

3 Днем Соборності!

Привітання Президента України 22 січня 2024 року

Сьогодні я вношу у Верховну Раду України ключовий законопроект, який дасть змогу ухвалити комплексні зміни до законодавства та запровадити інститут множинного громадянства.

І дасть змогу мати наше громадянство всім етнічним українцям та їхнім нащадкам із різних країн світу. Звісно, окрім громадян країни-агресора.

Окрім цього, ми маємо робити кроки не лише для зміцнення соборності України й нашого народу, а й дії за для соборності прав і свобод, правди про українців, правди про нас і правди про нашу історію.

Заради цієї мети сьогодні мною підписано указ «Про історично населені українцями території Російської Федерації». Це повернення правди про історичне минуле заради українського майбутнього.

Дорогий народі!

Навесні 2022 року я вперше побачив Бучу після окупації. І вперше одягнув футболку зі словами I'm Ukrainian. Я – українець! І завжди, а особливо тепер, слова «я – українець» мають особливе значення. Вони сповнені мужністю, гордістю й незламністю нашого народу. Боєм, який відчують кожен українець і українка, та водночас силою, яка допомагає нам усе пройти. Усе подолати. Усе пережити. Знаючи й пам'ятаючи, що тільки сильні українці можуть стати єдиними. І тільки єдині українці можуть бути сильними.

Українці в усьому світі.

3 Днем Соборності, дорогий народі!

Слава українцям!

Слава Україні!

Скорочено за
president.gov.ua

Соціум

**Дитяча література
в час воєнної доби**

С. 6-7

Популярна методика

**Як зробити освітні
зміни бажаними**

С. 18-20

Дорогі громадяни!

Рівно 105 років тому саме тут, на Софійській площі у Києві, були проголошені такі рядки: «Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України».

Це слова з Акта злуки, який об'єднав українські землі по обидва береги Дніпра в єдину державу. І з цієї нагоди ми відзначаємо День Соборності України.

Щороку 22 січня ми завжди згадували про два ключові уроки тих часів, два дороговкази для всіх поколінь української нації: щоб здобути власну державність – треба боритися, щоб її вберегти – потрібно єднатись.

І настав день, коли всім нам випало довести: ці обидва уроки засвоєно. Всі українці знають цей день. Згадуючи його, можна не називати рік, достатньо числа й місяця. Це 24 лютого. Коли ми показали, що соборність і самостійність України для нас справжні, а не декларативні

цінності. І ми не віддали свою державу, а з першого дня війни довели: відсіч повномасштабній агресії ворога дає повномасштабна єдність народу. Не символічно, не епізодично, не на словах, а на фронтах – на всіх напрямках бойових дій проти неволі. В усіх формах битви за збереження України. Соборної, самостійної, сильної.

Боремось усі. І тепер це стосується не тільки обох берегів Дніпра. Нині соборність українців охоплює обидві півкулі Землі, у кожному куточку якої 24 лютого пролунало: я – українець. I'm Ukrainian. Пролунало на всіх континентах, де живуть наші люди. Ті, хто з початком повномасштабної війни, незалежно від місця проживання, народження, паспорта, ствердно сказали: «Я – українець». Довели справами. Наша багатомільйонна діаспора, наші лобісти інтересів України в усьому світі. Хто збирає, знаходить, пакує та передає все, що потрібно для перемоги. Всі, хто не забув власного коріння та не дає світу забути про Україну.

Співпраця заради здоров'я й відновлення

25 січня на засіданні Президії НАПН України заслухано питання «Про виконання у 2023 році Програми спільної діяльності Національної академії медичних наук України і Національної академії педагогічних наук України на 2023-2025 роки».

З інформацією про результати виконання Програми спільної діяльності у 2023 р. виступили перший віцепрезидент, в.о. головного ученого секретаря НАПН України **Володимир Луговий** і віцепрезидент НАМН України **Дмитро Заболотний**. Президія НАПН України схвалила результати виконання Програми.

До укладення Програми спільної діяльності між двома академіями спонукали кризові події воєнного стану в країні, їх тяжкими наслідками для життя, здоров'я та розвитку дітей і юні, а також українського суспільства загалом. Програма спільної діяльності передбачає виконання завдань для відновлення людського потенціалу держави, збереження його фізичного та психічного здоров'я і передбачає дві складові: розроблення нормативного та науково-методичного забезпечення і проведення спільних науково-практичних заходів.

За першим напрямом опубліковано

результати досліджень з проблем здоров'я, здоров'язбережувальної діяльності і безпеки дітей та підлітків в освітньому просторі, практичні посібники з питань психологічного діагностування проявів адаптаційних розладів в осіб в умовах воєнного стану та застосування психотерапевтичних технологій у наданні допомоги постраждалим з проявами посттравматичного стресового розладу тощо.

У межах співпраці відбулася низка спільних науково-практичних заходів, на яких обговорено проблеми збереження ментального здоров'я здобувачів освіти та вироблення їхнього ціннісного ставлення до здоров'я як метаресурсу життєвої успішності особистості.

У галузі науково-інформаційного забезпечення Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В.О. Сухомлинського створено п'ять інформаційно-аналітичних оглядів щодо форм, методів та засобів формування здорового способу життя у дітей та підлітків: методичний кейс «Ти як? Повертаємось до школи»; огляд-презентація інформаційних ресурсів «Організація освітнього простору для дітей з порушеннями зорових функцій»; рекомендації «Стратегії стресостійкості в умовах колективної травми війни»; інформаційно-аналітичний огляд «Психологічна допомога дітям в умовах воєнного стану»; «Як навчатися та навчатись під час війни: інформаційно-практичний poradnik».

Напрямами подальшої спільної діяльності, такі: розширення співпраці вчених академій у спільних робочих групах, обмін результатами, популяризація, оприлюднення та впровадження у сферу науки й освіти, створення спільного вебресурсу для їх висвітлення.

Лідія ТКАЧЕНКО,
завідувач сектору

науково-аналітичної обробки
і поширення інформації НАПН України

Квест національної ідентичності

11 січня вчені лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання (ІПВ) НАПН України спільно з Центром національно-патріотичного виховання та спортивної роботи відділу освіти Бучанської міської ради провели вишкіл для джур у вигляді квесту «У пошуках козацьких скарбів». Подія відбулася на базі Бучанського центру позашкільної роботи імені Андрія Куцєвалова (БЦПР) та Пластового Вишкільного Центру в рамках підготовки роїв до етапів Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

На початку гри з мотиваційними промовами до учасників звернулися організатори й відники заходу – учені ІПВ НАПН України **Катерина Журба** й **Ірина Шкільна**, завідувач БЦПР **Маріанна Товстенко**. Після ознайомлення з умовами та правилами гри,

рої презентували свої гасла та отримали маршрутні листи й вирушили на зустріч козацьким пригодам. На юних козаків чекали цікаві, творчі завдання у козацьких куренях «Провідники-мандрівники», «Писарі», «Троїсті музики», «Кашовари», «Скарбники», «Знахарі», «Характерники», де їх зустрічали курінні отамани та берегині.

Нашадки козаків – учні Бучанської ЗОШ I-III ступенів № 1, Бучанської гімназії № 2, Бучанських ліцеїв № 3, 4, 5, 9, КЗ «Блиставицький заклад загальної середньої освіти I-III ступенів», Луб'янської гімназії № 7, КЗ «Гаврилівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» № 8, Ворзельського ліцею № 10, КЗ «Мироцька гімназія 12», КЗ «Бабинський ЗЗСО I-III ступенів № 13», Синяківського ліцею № 15 – продемонстрували свої знання, винахідливість, таланти та

волю до перемоги на різних етапах квесту.

Наприкінці вишколу провели рефлексію, де діти із задоволенням розповіли про свої відчуття та емоції. Учні зауважили, що гра згуртувала їх та сприяла формуванню командного духу, а також стало зрозумілим над чим потрібно ще працювати. Команди були змішаними, й діти не тільки познайомилися зі своїми ровесниками з різних шкіл, а й знайшли нових друзів.

Флешмоб «Танцюй, як я» від виховників ще більш запалив та згуртував джур. Квест занурив учасників в українську національну культуру, оскільки був пронизаний духом козацтва й лицарства, українського гумору і гарту. Школярі відчули себе членами великої української родини, переможного українського етносу.

У ролі курінних отаманів і берегинь виступили співробітники ІПВ НАПН України **Наталія Давиденко**, працівники БЦПР **Ігор Опатський**, **Тетяна Кравець**, **Анна Цезар**, **Зоряна Горова**, **Алла Самусенко**, **Сергій Циганенко**, **Катерина Кондратюк**, **Катерина Миль-Щегельська**, які створили неповторну атмосферу козацького квесту.

Маріана ТОВСТЕНКО,
завідувач центру національно-патріотичного виховання та спортивної роботи відділу освіти Бучанської міської ради

Схвалено «Дорожню карту використання науки, технологій та інновацій для досягнення цілей сталого розвитку»

Міністерство освіти і науки України спільно з Державною науковою установою «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» розробило «Дорожню карту використання науки, технологій та інновацій для досягнення цілей сталого розвитку», яку 22 грудня 2023 року схвалено на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України. Документ був розроблений за методикою ООН з урахуванням рекомендацій з підготовки дорожніх карт використання науки, технологій та інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку,

наданих Спільним дослідницьким центром Європейської комісії (JRC/EC).

Актуальність Дорожньої карти зумовлена новими викликами, спричиненими військовою агресією росії проти України, адже війна в Україні поставила під загрозу реалізацію національних цілей сталого розвитку, причинами яких є недостатність фінансових ресурсів, нова демографічна реальність і брак кваліфікованих кадрів та робочої сили для відновлення економіки та реалізації цілей сталого розвитку.

Основна мета Дорожньої карти полягає у збільшенні внеску

системи науки, технологій та інновацій у досягнення національних цілей сталого розвитку. Для цього у документі передбачено інтеграцію зі «Стратегією розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» та іншими загальнонаціональними й галузевими стратегічними документами. Основними завданнями Дорожньої карти є підвищення рівня інноваційності національної економіки, збільшення економічного ефекту та суспільної важливості розробок, що впроваджуються.

Ознайомитися з текстом Дорожньої карти можна за покликанням: <http://surl.li/pjggz>

Відкрито Офіс підтримки стратегічних змін спільно з WNISEF

Міністерство освіти і науки України за підтримки Western NIS Enterprise Fund (WNISEF), який впроваджує ініціативи з просування реформ в Україні та трансформаційні проекти, створює Офіс підтримки стратегічних змін. Проект упроваджено у співпраці із ГС «Фонд підтримки реформ в Україні».

Офіс підтримки стратегічних змін – це команда, покликана надавати експертно-аналітичну підтримку Міністерству освіти і науки України у здійсненні середньо- та довгострокових реформ в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Ця ініціатива – один із прикладів партнерства для освіти і науки України на стратегічному рівні та заради змін якості освіти.

– Запуск Офісу підтримки стратегічних змін відображає необхідність системної модернізації освітньо-наукової сфери, щоб бути конкурентною та забезпечити можливості росту людського капіталу саме в Україні, у середньо- та довгостроковій перспективі. WNISEF підтримує цей важливий етап розвитку української освітньої системи, адже ми віримо, що якісна освіта сприятиме зміцненню людського капіталу України, її лідерства в інноваціях та науковому прогресі, – зазначила президент і головний виконавчий директор WNISEF **Ярослава Джонсон**.

Зараз перед нами стоять виклики, пов'язані не лише з відбудовою зруйнованих закладів, а насамперед із повною та системною модернізацією і трансформацією системи освіти та наукової сфери. Це матиме позитивний вплив як на розвиток людського капіталу в Україні, повернення наших людей з-за кордону, так і зрештою дасть економічний ефект.

– Завдання освіти – підготувати людину до завтрашнього дня. Саме тому система освіти і науки має постійно вдосконалюватися, щоб

відповідати потребам сучасного динамічного світу. Наше завдання – комплексна трансформація системи, що допоможе Україні посилити людський капітал та підсилити державу загалом. Вдячний нашим партнерам за послідовну підтримку та інвестицію у розвиток української освіти і науки, – зазначив Міністр освіти і науки України **Оксен Лісовий**.

Цілі Офісу:

Підтримка процесу розроблення та реалізації стратегічних змін у сфері освіти і науки, а також упровадження ефективних інструментів внутрішніх трансформацій.

Підтримка в розробленні нормативно-правових актів, необхідних для реалізації ключових стратегічних змін у сферах освіти та науки.

Координаційна підтримка впровадження змін та постійного моніторингу стану досягнення поставлених цілей.

Для запуску роботи МОН України спільно з партнерами набиратиме команду.

Структура Офісу: керівник Офісу підтримки стратегічних змін, група стратегічних аналітиків, група нормопроєктування, група координації впровадження та моніторингу, HR-менеджер, комунікаційний менеджер.

Сторінку підготував
Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»

20 січня – День шани та пам'яті захисників Донецького аеропорту

242 дні оборони Донецького аеропорту.

242 дні стійкості та хоробрості наших захисників.

Подвиг кіборгів довів: українців не зламати. Світ уже тоді міг побачити, на що здатні українці. Пам'ятаємо кожного, хто б'ється заради держави!

Це була одна з найбільш важких і принципових битв для України. Це була битва, в якій сучасні українці віднайшли в собі нашу одвічну міцність. Воїни Збройних сил України 242 дні тримали оборону Донецького аеропорту.

За хоробрість, безстрашність і ефективність в бою ми називаємо їх кіборгами. Вони вистояли попри все, витримали там, де не витримав бетон. Власним прикладом кіборги довели: росії не зламати українців. Пам'ятаємо та шануємо їхній подвиг!

Володимир ЗЕЛЕНСЬКИЙ,
Президент України,
офіційна сторінка
Fasebook

Реалізація європейського освітнього проєкту EURIDICE

Харківський університет імені В.Н. Каразіна у складі великого консорціуму розпочав реалізацію європейського освітнього проєкту «Європейська інклюзивна освіта для цифрового суспільства, соціальних інновацій та глобального громадянства» – «European Educational Scientific Technological Center Inclusive education for Digital society, social Innovation and global Citizenship» / EURIDICE у межах програми ЄС «Цифрова Європа».

На установчій зустрічі, що відбулася 10–12 січня в Амстердамському вільному університеті, були присутніми партнери з 11 університетів та двох науково-дослідних організацій,

що увійшли до складу консорціуму. Географія учасників – Нідерланди, Німеччина, Австрія, Україна, Чехія, Словаччина, Гана та інші країни. Метою спільної зустрічі стало розроблення «дорожньої карти» досягнення цілей проєкту та KPI.

Проєкт передбачає розроблення різноманітних модулів (цифрове суспільство, право, гуманізм,

глобальне громадянство), що будуть запропоновані для вивчення студентам університетів-партнерів, а також проведення семінарів

і тренінгів для академічного персоналу та представників бізнесу.

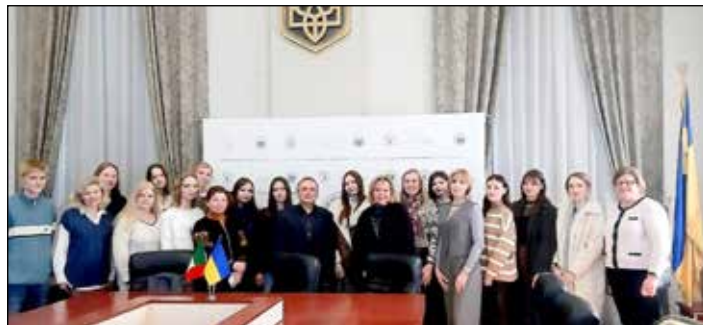
Каразінський університет на зустрічі представили проректор університету, керівник проєкту **Борис Самородов** і доцент кафедри міжнародної електронної комерції та готельно-ресторанної справи факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу, менеджер проєкту **Олена Миколенко**.

Вікторія ЯКИМЕНКО,
Центр зв'язків з громадянськістю
ХНУ імені В.Н. Каразіна,
м. Харків

Львівська політехніка співпрацюватиме з Неапольським університетом

Упродовж 2023 року у Львівській політехніці відбувалася підготовка до підписання угоди зі Школою політехніки та фундаментальних наук Неапольського університету імені Федеріко II (Італія) щодо майбутньої співпраці кафедри фінансів та інших кафедр Інституту економіки та менеджменту з департаментом промислової інженерії італійського вишу.

За підтримки проректора з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків, професора **Наталії Чухрай**, керівника Центру італійсько-українського співробітництва «Леонардо да Вінчі» **Ореста Василька**, керівника Центру міжнародної освіти, професора **Наталії Гоц**, директора Інституту економіки і менеджменту професора **Олега Кузьміна**, заступника директора ІНЕМ з міжнародної діяльності, професора **Наталії Станасюк**, завідувача кафедри фінансів,

професорки **Марії Бондарчук**, доцентів **Андріани Мазур** і **Марти Ливдар** було проведено онлайн-зустрічі з італійською стороною щодо підписання відповідних документів.

Угода про співпрацю передбачає: відрядження викладачів; обмін студентами, викладачами-науковцями, аспірантами та персоналом; спільну організацію конференцій, круглих столів, семінарів, навчальних програм, науково спрямованих зустрічей; обмін науковими публікаціями, науковою і навчальною літературою; розвиток спільних

наукових проєктів; спільне розроблення і розвиток програм і навчальних циклів, що будуть корисними для обох сторін.

Львівські політехніки щиро вдячні італійським партнерам, зокрема завідувачеві департаменту промислової інженерії професору **Нікола Б'янко** і професору **Коррадо ло Сторто**, за інтерес до наших наукових досліджень та освітньої діяльності на різних рівнях підготовки.

Наталія ПАВЛИШИН,
керівник Центру комунікацій
НУ «Львівська політехніка»

Усеукраїнський круглий стіл, організований Міжнародною асоціацією позашкільної освіти (МАПО), «Вступ 2024: Підготовка педагогів позашкільної освіти в умовах воєнного стану» відбувся 9 січня. Участь у заході взяли представники Міністерства освіти і науки України, керівники відділень МАПО, закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку педагогів позашкільної освіти, керівники закладів позашкільної освіти з більшості областей України і м. Києва.

Основні питання, з яких висловили міркування учасники круглого столу, наступні: стан кадрового забезпечення системи позашкільної освіти в умовах воєнного стану; підготовка педагогічних працівників для системи позашкільної освіти в умовах воєнного стану; внесення змін до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2024 році у частині державного

За даними управління освіти міста Варшава, з початку повномасштабної війни столиця Польщі прийняла до своїх дитячих садків і закладів загальної середньої освіти понад 18 тис. дітей і підлітків з України. На той момент не йшлося про навчання українських дітей відповідно до навчальних програм Польщі, бо це неможливо без знання мови. Головним завданням закладів освіти було надати дітям можливість соціалізації та комунікації з ровесниками, одержання психосоціальної підтримки. Але не всі батьки прийняли рішення віддавати дітей до шкіл в очікуванні швидкого повернення додому.

Аби забезпечити право українських дітей на освіту, 13 квітня 2022 року у Палаці Молоді Варшави відкрили Центр для дистанційного навчання українських дітей. Дві кімнати було обладнано ноутбуками з українською клавіатурою, навушниками, швидкісним інтернетом. Діти мали можливість щодня з

Потреба в окремій спеціальності

замовлення за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки», розміщеного для громадського обговорення на сайті Міністерства освіти і науки України від 29.12.2023 р.

Фахівці зазначили, що позашкільна освіта як невід'ємний складник системи освіти є основою утвердження української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичного виховання, національної безпеки та оборони України. В умовах воєнного стану погіршився стан кадрового забезпечення закладів позашкільної освіти, зменшилася кількість молодих педагогів позашкільної освіти.

Через відсутність окремої спеціальності «Позашкільна освіта» підготовка педагогів позашкільної освіти здійснюється

за освітніми програмами у рамках спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки».

І хоча заклади вищої освіти України – Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира

Винниченка, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Львівський національний університет імені Івана Франка й інші – посилили увагу до підготовки педагогів позашкільної освіти, реалізують освітні програми з

позашкільної освіти за всіма рівнями вищої освіти у межах спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки», відсутні формування та розміщення державного замовлення, що негативно впливає на мотивацію вступників опановувати цю педагогічну спеціальність.

Учасники круглого столу сформували пропозиції для Міністерства освіти і науки України. По-перше, внести зміни у проект Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році, внести спеціальність «011 Освітні, педагогічні науки». По-друге, внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 р. № 266, у частині доповнення окремої спеціальності «018 Позашкільна освіта».

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»

Освітній простір для українських дітей у Варшаві

9.00 до 13.00 комфортно навчатися дистанційно у своїх школах або приєднавшись до онлайн-шкіл, що надали відкритий доступ для навчання під час війни. У відкритті Центру взяли участь мер міста Варшави **Рафал Тшасковскі** (Rafał Trzaskowski) та заступниця мера **Рената Казновська** (Renata Kaznowska). Координатором Центру дистанційного навчання для українських учнів призначено старшого наукового співробітника Інституту цифровізації освіти НАПН України **Ірину Іванюк**.

Крім того, влада міста Варшава 14 червня 2022 за фінансової підтримки ЮНІСЕФ відкрила Центр освіти і розвитку для українських дітей-біженців (про це в «ОіС», № 6-7, 2022). Тут проводяться різні розвивальні заняття для дітей та підлітків віком від народження до 18 років. Заняття з польської і англійської, економіки, комп'ютерної грамотності; робототехніки, кулінарні майстер-класи, наукові експерименти з фізики та хімії, краєзнавчі екскурсії по Варшаві – це те, що із

задоволенням відвідують українські діти. Важливою частиною роботи в Центрі є надання психологічної підтримки як дітям, так і дорослим. Психологами та опікунами дітей у Центрі працюють лише українські педагогічні співробітники, які в статусі біженців виїхали під час війни. Від часу відкриття у Центрі на заняттях побувало понад 42 тис. відвідувачів. Центр освіти та розвитку працюватиме до червня 2024 року.

Загалом протягом вересня – листопада 2022 р. в усіх

районах Варшави було відкрито 48 пунктів дистанційного навчання для українських дітей. Центр дистанційного навчання в Палаці молоді та пункти дистанційного навчання в районах столиці працювали до липня 2023 року. До цього часу більшість батьків визначилися зі своїми планами, частина з них повернулася в Україну, де хто виїхав до інших країн, ті хто вирішив залишитись – віддали дітей на навчання до закладів польської системи освіти. Нині у варшавських школах і дитячих садках навчається 12 645 українських дітей.

Ірина ІВАНЮК,
старший науковий
співробітник
Інституту цифровізації
освіти НАПН України,
кандидат
педагогічних наук,
м. Варшава – м. Київ

Дитяча література в час воєнної доби

Під такою назвою нещодавно відбулося засідання круглого столу в Національному музеї літератури України в межах музейного проєкту «Діти і війна», організованого та проведеного спільними зусиллями Музею і Творчого об'єднання дитячих письменників Київської організації Національної спілки письменників України (КО НСПУ).

Для обговорення зібралися представники культурно-освітньо-просвітницької сфери, які не можуть стояти осторонь таких надважливих нині тем, як зокрема і ця, дуже болісна для всіх нас, адже повномасштабна війна в Україні принесла багато викликів, з якими не доводилося стикатися раніше.

Члени Творчого об'єднання дитячих письменників Київської організації НСПУ **Зірка Мензатюк, Анатолій Качан, Сашко Дерманський, Лариса Ніцой, Світлана Кас'яненко, Василь Василяшко, Леся Пронь**; журналіст, письменник **Павло Куц**; засновниця і редактор-видавець часопису для дітей «Я сам/А» **Тетяна Кондратенко**; книгознавець **Наталія Марченко**; генеральний директор Національної бібліотеки України для дітей **Алла Гордієнко**; вчитель-методист Скандинавської гімназії **Олена Семениук**; директор Київської школи Монтессорі Нової епохи **Вікторія Щербина**; волонтерка (Україна-Італія) **Леся Королик** змістовно та аргументовано говорили про те, якою в часи воєнного лихоліття має бути література для дітей.

Модерувала захід громадський діяч, заступниця голови Творчого об'єднання дитячих письменників КО НСПУ **Лариса Недін**, яка зауважила, що дитяча книга – це велика відповідальність, яку ми беремо на себе, коли пишемо на болючі, щемливі теми війни про дітей і для дітей. Книга має допомогти вистояти і вижити, не зламатися, нести правду, знаходити довірливі слова, які вселяють віру, що все обов'язково буде добре.

Зачепили проблеми книговидавання та книгорозповсюдження, як зацікавити читанням, як зберегти дитячу психіку тих, хто пережив і переживає власну трагедію – втрату домівки, рідних, жакіття, що відбувалися на їхніх очах...

У якому форматі розповідати, пояснювати, зацікавлювати

за допомогою різних жанрів до глибшого пізнання історії нашої держави, прадавніх коренів, хто ми є, за що боремося, чому так сталося, тобто формувати розвинену, національно-свідому особистість.

Василь Василяшко, заслужений журналіст України, письменник, ветеран видавництва «Веселка», автор книг для дорослих («Відроджуймось – не перероджуймось», «Голодомор») і дітей («Чи Україні ти син?»), казка-байка «Чесний лис»):

– На жаль, для дітей мало видається останні роки, а зараз і поготів, наклада мізерні. **Як говорити про війну? Не можна загравати з читачем. Але жорстоку правду (історичні події століть, війни, сьогодення) треба доносити дітям виважено, переконливо, зважаючи на вікові особливості сприйняття.** У війну увагу діячів культури, освіти, батьків, соцмереж стократно посилити – голос в голос – до

«Книги не можуть зупинити війну, але вони можуть допомогти залишитися людьми»

становлення і захисту дітей. Відновити увагу до літератури для малих і юних на ТБ, радіо, припинити нищення преси, дитячих періодичних видань, підтримати волонтерство в НСПУ українським дітям війни, дарувати їм кращі твори аж до закордону...

Василь Василяшко звернув увагу колег на необхідність дотримання стандартів друку літератури для дітей і юні. Він

подарував бібліотеці для дітей більш як десять книг своїх і від Товариства «Знання» України, зокрема твори В. Кушера, С. Мартинюка, В. Пепа.

Зірка Мензатюк, відома дитяча письменниця, автор зокрема гостросюжетної повісті «Таємниця козацької шаблі», що увійшла до шкільної програми з літератури 5 класу, серед іншого зауважила:

– Дитяча книга має бути різноманітною, тематично різною. **І розважальні, і серйозні, і патріотичні, навіть політичні**

Сергій ЖАДАН, лауреат Премії миру – 2022 р.

теми треба порушувати в дитячих книжках, але подавати так, аби дитина захопилася не лише сюжетом, а й мала пошук розуму та міркувань чи пошуку відповідей на запитання – чому? навіщо?

Потрібно щось залишити дитині для роздумів: має бути сенс, смисл у творі, а не просто запропонована така собі цікава детективна історія – на цьому теж наголосила пані **Лариса Ніцой**, письменниця, педагог,

автор популярних книжок «Навіщо песикові гавкати?», «Незламні мураші» та ін. У ЗМІ вона пише про політику, порушує та обстоює питання мови, нашої ідентичності, зокрема і в літературі для дітей:

– Письменники мають бути свідомі того, про що пишуть, **називати речі своїми іменами, але дотримуватися при цьому основ педагогіки, психології. Не узагальнювати, не уніфікувати**, як це часто відбувається в Європі, адже проблема космополітизму існує. Натомість надавати перевагу культурним традиціям нашого народу, держави, писати на українську тематику.

Після завершення засідання круглого столу пані Лариса відверто зізналася: вона була шокована інформацією про те, що в Україні, виявляється, серед засуджених – близько 12 тис. дітей, які перебувають у в'язницях, колоніях, спеціалізованих закладах. Ця жахлива статистика, відверто кажучи, вразила всіх...

Дослідниця дитячої літератури **Наталія Марченко** звернула увагу на ілюстрування дитячої книжки, на те, як відбувається взаємодія поляків з дітьми-біженцями і власними

польськими дітьми, про нестачу дитячої літератури за кордоном, про відсутність героїзації війни і справжніх героїв:

– Важливо сформулювати бібліотечку дитячих книжок, адже не лише за кордоном їх бракує, а й в Україні. Дитяча книжка війни виділилася в проблему економічну. Ілюстратори вийшли на закордон, пропонують там свої послуги, бо в нас оформлення книжки не кожен автор може собі дозволити – дороговартісно, як і друк. Купити книжку – дорого. І в цьому величезний потенціал у бібліотек. Натомість ми стикаємося зараз з проблемою, коли в дитини забирають цей вільний простір – рейдерськи захоплюють приміщення, закривають бібліотеки...

Мають бути обговорені певні моменти, їх багато: приміром, батьки воюють по різні боки, переселенці, справжні живі герої і не герої, інклюзія. Це величезні проблеми.

Анатолій Качан, дитячий письменник, культурний діяч, автор творів, що увійшли до шкільних підручників і посібників, зокрема балади «Острів Мамаєв»:

– Дедалі важче вдається достукатися до дітей. Дистанційне навчання, тривоги, перебування в укриттях, заборона на зустрічі... **Діти дезорієнтовані, часто перебувають у подвійних стандартах. Потрібно повернути героїзацію українського народу.** Форми можуть бути різні, щоб залучати до читання: виставкові стенди, конкурси юних декламаторів, зустрічі з письменниками. Дітей захоплює мариністика, пишу на цю тему («Таємниця старого маяка», «Хвиля хвилю доганяє», «За нашим садом грає море»). Україна – морська держава, а якщо глибше – то це питання повернення Криму через усвідомлення історії.

Думками про творчість для дітей в часи війни (а вона як учасниця трагічних подій на Майдані у центрі Києва

2013-2014 року, волонтерка з перших днів і донині), автор і видавиця понад 300 різножанрових пісеньних творів **Світлана Кас'яненко**:

– Яка це копітка робота! – творити для дітей поезію, пісню, прозу. Але й самі митці вразливі. Окремі видавці можуть завернути вистраждану і пережиту правдиву історію лише тому, що хочуть бачити тільки позитив, не бажають чути цю правду (мовляв, зла казка про ловайськ!). Написала на збітці ворогові 25 дитячих пісень, з нотами, що увійшли до збірки «Весела сопілка»; казки про живу природу «Царство квітів», музичну «Бджілка-трудівниця», «На канікули в село», «Казка на ніч», «Гарна господиня», «Побудь моїм татом», видала збірку «Сміхотерапія» ...

Світлана Кас'яненко часто спілкується з дітьми в дитячих садочках, школах, знаходить підхід до кожного, а дівчата охоче співають її пісні разом з авторкою, слухає вірші, казки, цікаві життєві історії...

Вікторія Щербина розповіла, що програма Марії Монтесорі дала розуміння: освіта – це основа, а діти – будівельники майбутнього. **Що вчити студентів – запізно, треба працювати з дітьми. Це шанс змінити життя і майбутнє, і ставитися треба до них із повагою та любов'ю**, але дорослим, і педагогам, і батькам потрібно контролювати. Звернула увагу також на те, що увесь науковий світ пише англійською.

Олена Семенюк повідомила, що в гімназії, де вона працює, багато дітей-переселенців, які назавжди втратили домівку, рідних. Книга для них – психологічний хід, який їх помагає зцілює. **Читання допомагає їм долати ті психологічні, моральні травми, які вони отримали внаслідок війни.** Вони читають і сучасних українських

авторів, і зарубіжних, підлітки намагаються заповнити прогалини в знаннях. Люблять фентезі (твори Лесі Ворониної, Всеволода Нестайка, Антіна Мухарського), готові через літературу сприймати серйозні речі. Але їм про війну читати важко, вони травмовані війною, їм доводиться проживати знову і знову те, що вони відчували і пройшли самі. **Читання – це терапія. Коли кажуть, що наші діти не читають, – це не так.** «Вважаю, якщо дитина не читає, у неї немає перспективи стати успішною», – підсумувала педагог.

Долучився до обговорення журналіст, сатирик, гуморист **Павло Куц**. Він багато зустрічався з переселенцями, як сам зазначив, спілкування «перенасатило» його неймовірними життєвими історіями, сумними, трагічними, а подеколи і досить веселими, смішними. З'явився волонтерський проєкт – вийшла книжка «Чотири нявки і він», на яку буквально накинута (в хорошому сенсі) батьки і діти. **«Книга допомагає «розбоятися» війну! Це для мене і читачів моральна віддушину»**, – сказав письменник.

Леся Королик подякувала за запрошення й сама поділилася досвідом роботи на культурно-мистецькій ниві за кордоном, розказала, як діаспора працює над вихованням молодого покоління українців, з якими проблемами стикається в українських суботніх і недільних школах, як допомагає біженцям та над чим працює, щоб діти, які приїхали з

України, читали українську літературу, вивчали і не забували рідну українську мову та історію.

– Втішно, що, незважаючи на такий важкий для України час, обговорюються вкрай необхідні теми, бо діти – це майбутнє України, і яким воно буде, залежить від них, а значить – від нас. Зустрічі з елітою України, яка творить її історію і її майбутнє, насичені, цікаві, пізнавальні і дуже потрібні! – підсумувала гостя.

Торкалися й інших, не менш важливих і болючих тем, які так чи інакше були дотичні до обговорюваної. Учасники круглого столу запропонували провести зустріч у ширшому форматі, із залученням посадовців, відповідальних представників міністерств, відомств, урядовців від освіти, культури, соціальної політики, адже «діти і війна» – питання не тільки сьогодення, це питання всього нашого майбутнього.

А от чи ж дослухається хоч хтось із чиновників або нововладців? («Не на часі, інші виклики, кошти потрібні на... Після війни ...») Та ж діти ростуть зараз, кому п'ять-десять-дванадцять – все! Дитинство минуло. Особливо тепер, коли наші діти дорослішають на очах. Їм потрібно зараз все вкладати в душу і голову, навчати, долучати, виховувати – це ж прописні істини.

Заплановані півтори години перетворилися на майже тригодинне спілкування. Та головне, що у підсумку народилися нові плани, проєкти, співпраця, спільнотія.

Єднаймося, творімо і своїм потенціалом примножуймо здобутки України – кожен із нас на своєму фронті, наближаймо нашу Перемогу!

Тетяна КОНДРАТЕНКО,
журналіст,
м. Київ

Наші діти дорослішають не по-дитячому швидко...

Чим живе українська школа в умовах повномасштабної російської агресії росії проти України та як почуватись майбутнє нашої держави – наші діти, яким відбудовувати країну?

Про це – і не тільки! – розмова з учителем, заступником директора Ізмайльського ліцею № 1 *Світлою Сєдовою*.

Про цей заклад освіти та її учнів газета писала неодноразово. Спеціалізована загальноосвітня школа № 1 з поглибленим вивченням англійської мови, очолювана довгий період заслуженим працівником освіти України *Діаною Дудченко*, багато років була експериментальним майданчиком Інституту обдарованої дитини НАПН України. Наразі школа має новий статус, нового очільника – кандидата історичних наук *Ліану Чорну*, й переживає, як і вся країна, тяжкі часи війни.

І почали ми з головного – з дітей.

– Світло Олексіївно, у житті змінюється все – і діти нашого дитинства не схожі на учнів «нульових», ба навіть 2020-го. Нинішні діти – які вони? Та чи змінилися із 24 лютого 2022 року?

– Так, і дуже. Але зміни розпочалися раніше – з часів пандемії, яка змусила і дітей, і дорослих оволодіти новітніми технологіями та методиками, аби зберегти зв'язок «учитель – учень».

Зрозуміло, що від початку навчання у форматі он-лайн ми випробовували різні форми роботи, та обирали оптимальні: записи уроків, прямий етер – те, що працює краще. Обрали разом з дітьми, які одразу подорослішали. Ми разом йшли до головної освітньої мети – і разом вчилися вчитися.

– Що було найважчим?

– Продовжувати освітній процес в умовах повномасштабної російської агресії. Хтось виїхав у перші ж дні війни. Хтось повернувся... У нашому краї чимало тимчасово переміщених осіб – і ми побачили дітей, які взагалі не говорили більше за необхідне, тому що пережили те, що наше місто оминувало...

Пам'ятаю, приїхала родина з Нової Каховки. У них було на збори 40 хвилин і довгий шлях до Ізмаїла... Спілкуємося в кабінеті директорки – вікно виходить у внутрішній двір, де кладуть асфальт. І тут якийсь гуркіт – запрацювала дорожня техніка. А дитина, яка весь час мовчала від пережитого, вмить кидається під стіл – аби укритись від небезпеки... Для нас це було шоком.

...Учениця, яка приїхала з-під Харкова, довго не йшла на контакт і була геть замкненою... Це вже потім з'ясувалося, наскільки вона є відкритою для спілкування та яка активна взагалі...

– А що допомогло їй розкритися?

– Незначна, на перший погляд, подія. У Саші (так її звали) був день народження – у Вайбері спрацювало нагадування – і онлайн урок я розпочала з привітання з днем народження, а клас продовжив пісенним вітанням та різноманітними емоціями в групі класу, які додали святкового настрою. І дівчинка була вражена увагою та щиро

зраділа – і відкрилася, тому що зрозуміла: вона тут – не чужа!

...А для мене це стало підказкою, що дітям потрібно давати час на спілкування, якого їм так бракує. До слова, це допомогло в організації навчального процесу: на початку уроку ми домовлялися, що при хорошому темпі та якості роботи на уроці може залишитись час – 5-7 хвилин – на вільне спілкування без моєї участі. Це спрацювало чудово!

– Формат уроків вплинув на підготовку до них. Як?

– Усе змінилося кардинально. Наприклад, домашні завдання: завалювати ними дітей – пуста справа. Учителю професійно вигорає у випадку, коли здається, що учень нічого не розуміє та не готовий до уроку. А учень просто не здатний засвоїти все і одразу. Отже треба змінити навантаження та стиль і зміст спілкування з дитиною. Що ми встигаємо на уроці? Є презентація, розповідь вчителя, спілкування, є підсумки та розгорнуті відповіді на питання. Нам на допомогу – усі інтерактивні інструменти.

– А що НУШ?

– Сам задум Нової української школи чудовий. Але багато що переламала війна... Та раціональні зерна дитиноцентризму в освіті – реформи, розпочатої у 2000-х і підхопленої НУШ, продовжують працювати. Свою функцію виконує Одеська академія неперервної освіти, де п'ятиденні курси онлайн, вищого ґатунку викладачі, якісні заняття, чудовий інтенсив – це допомагає рости.

...На уроці не треба багато писати – є інші форми навчання! Наприклад, цікаво працює вправа «колесо фортуни» – коли дитина сама обирає питання для відповіді.

Та вкрай важливо дати дитині проговорити все, що її хвилює. Тому що саме цього зараз вкрай не вистачає нам усім.

До слова, це можливо на уроках гуманітарного циклу, наприклад, на «Етиці». Ми розмовляємо про те, що хвилює дітей, що вони бачать та що відчувають. І це теж допомагає нам, вчителям.

... Як і системна діяльність педагогічного колективу закладу із проблеми наступності молодшої школи і середньої ланки,

що надає можливість учителю зрозуміти особливості поведінки (чи стан здоров'я) кожної дитини та знайти до неї той самий ключик.

І тут ми маємо стосунки, які називають шкільною родиною.

– Як ви втримуєте на уроці дітей онлайн, які можуть просто вимкнути комп'ютер, мотивуючи тим, що зникло світло?

– Було більше спілкування, поваги та уваги до кожного, розуміння, коли можна пошуткувати або відволіктися на хвилинку. І це допомагало повернути робочій настрій у наш віртуальний клас.

У нас є така розкіш як гугл-клас, де ми маємо можливість викласти домашнє завдання. Є електронна гра, презентації тощо. Учителі теж вчать!

... Діти стали універсальними учнями та зберегли бажання спілкуватись. Більш того, вони розуміють важливість цього спілкування.

Є ще одна відмінність від нас (коли ми були школярами), яка є досягненням освіти незалежної України. Вони не бояться вчителя (як це було в минулому). Тому вони – нам, а ми – їм більш доступні, ближчі. Це про становлення суб'єкт-суб'єктних відносин між учителем і учнем.

Але ... це щастя, що ми повернулися у реальні класи.

Коли заходиш у клас, де була сварка, зробити вигляд, що нічого не сталося, – найгірше, що може зробити вчитель. Або: дзвоник – а діти стоять біля вікна і дивляться на перший сніг, який тут, на півдні справжнє свято. Не розділити радість з ними з цього приводу – невірне рішення. Це і є повага, розуміння, намір дійти до кожного.

– А що зараз є змістом роботи з батьками?

– Тут докорінно змінюються відносини. Наразі це дієві відносини між усіма зацікавленими особами. Мета – налаштувати співпрацю таким чином, щоб це було на користь дітям. До слова – це не про батьківські збори, а про творчі групи, які завжди були в школах. Вони виникали на основі особистих стосунків та започатковували цікаві проєкти.

Наприклад, з початком пандемії

науково-практичні семінари, що відбувалися у межах експериментальної діяльності під проводом Інституту обдарованої дитини НАПН України, перенесли в онлайн. Це розширило коло учасників і, звичайно, зацікавленість у роботі. На одному із семінарів доповідачами були науковці (**Сергій Гальченко, Лідія Ткаченко, Ксенія Андросович**), директор і учителі (**Діана Дудченко, я, Ірина Хомякова, Вікторія Рудик, Ростислав Дашченко**), партнери з Київської МАН учнівської молоді (**Лариса Карчина** і вихованка Київської МАН **Тетяна Настенко**), учні і випускники школи (**Ксенія Бугрова, Кирил Алфер'єв**), що мешкали на той момент не тільки у різних містах, але й в різних країнах.

...Або ж. У кожному класі є курс вивчення кулінарії тривалістю в місяць. Вчителька **Галина Мігова** розповіла, як діти представили практичну частину – зафільмували виконання домашнього завдання: ось кекс не витягується, бо забула змастити форму, а тут тато допомагає донці – таке не придумати! Ці відео побачила вчителька інформатики **Наталія Михайлова** – й оцінила інформативні вміння. Не залишила осторонь вчителька німецької **Діана Ташева**: «Ми зараз вивчаємо тему «Їжа» – наступний кліп зробимо саме німецькою!»

І так відбуваються цікаві навчальні й позакласні події, виникають нові проєкти.

...Вкрай непростий час, який ми зараз переживаємо, не перекреслив творчий підхід та виявлення креативності ні у дітей, ні у вчителів. Більш того, така спільна творчість допомагає винести та пережити всі випробування сьогодення, тому що серця відкриті для добра... Це й тоді, коли збираємо щось передати нашим захисникам: ввечері в групах написали – вранці всі несуть щось...

...Наші діти дорослішають не по-дитячому швидко... Наскільки глибокими були роздуми дітей після знайомства з романом ірландського письменника Джона Бойна «Хлопчик у смугастій піжамі»!

– Чи є в колективі люди, які оцінюють сьогодення України «не все так однозначно»?

– Під час «помаранчевої революції» було ясно і зрозуміло, хто є хто. Були вчителі, які тоді на знак протесту відмовлялись проводити уроки. І були діти, які приходили в класи з українськими прапорами.

Зараз такого майже немає – але національна символіка присутня: «фенечки», браслети та ще щось в кольорах національного прапору... У школі звучить українська

мова. Багатонаціональна Бессарабія стає все більш україномовною. Є розповіді дітей, які виїжджали на деякий час за кордон – і саме там почали спілкуватися українською: «Так захотілось українською розмовляти, щоб всі чули, що я – з України! В мене вишиванки не було – та ми купили її там, в Німеччині. Дуже хотілось!»

Дітям доводиться переживати таке, що до війни навіть не вигадати. Наприклад, у мене був учень, який виїхав за кордон, минулорічні вересень, жовтень, листопад вчився добре, а на початку грудня майже кинув навчання – не виходив онлайн, і навіть атестувати його було неможливо... А класний керівник пояснила, що він на ці

лий тиждень залишився в чужій країні з дворічним братом, бо мати потрапила по «швидкій» до лікарні...

...Найприкріше, з чим боремося, – брудна лайка. Її стало так багато, що здається, нібито діти (та хіба ж тільки вони!) розмовляють нецензурною мовою... Такого не було ніколи! Зробити вигляд, що не почули, не можна. І облишити без реакції – не можна! Пояснюємо. Реагуємо. Але суспільство зараз нажалі ненормативну лексику сприймає без осуду.

– Чи є зараз молодь серед вчителів?

– Є. Наші географ і біолог, які колись приїхали з Умані в Ізмаїл на екскурсію – так закохалися в місто, що залишились. Місто надало житло та отримало чудових молодих учителів!

Чудово, що яскраві учні йдуть в професію та повертаються до рідної школи. Свого часу до нас прийшли дві магістрантки – Ольга Нестерова і **Олена Проценко**, які нині є блискучими фахівцями. Зараз у нас теж є дві магістрантки. Середній вік вчителів – 45 років. Але, якщо бути чесними, то молодь не йде до школи – передусім,

через рівень оплати праці, який не дуже співвідноситься з обсягом роботи й відповідальністю. Зрозуміло, що зараз важко всім, і необхідно донатити. А робота вчителя – це приклад відповідальності.

– Тема булінга. До війни це була «гаряча» тема. Як зараз?

– Спрацювали загальна небезпека і розставання. Через відчуття загрози всі зрозуміли цінність кожного, «розкіль» спілкування, силу колективу. Пам'ятаєте проблему шкільної форми – то вона є, то ні. Булінг часто був пов'язаний з одягом. Але зараз молодіжна мода – оверсайз, спортивний чи діловий вигляд – й усе пішло в минуле. Ми вчимо дітей любити себе, засвоюємо

«вправи гарного настрою» – привітай себе у дзеркалі, побажай щастя на весь день! Хоча і тут не все так просто: до мене звернулася учениця і сказала, що «вправа гарного настрою» не спрацювала, тому що її віруюча мачуха звернення до свого відображення у дзеркалі назвала «розмовами з бісом»... Проте саме тепер більше толерантності на рівні звичайного спілкування.

Ми говоримо про особливих дітей. Я розповіла дітям, як в моєму ранньому дитинстві була особлива подружка – вона не чула. Ми потоваришували з нею, обмінювалися зрозумілими обом жестами. А потім вона подарувала мені абетку для тих, хто не чує, і ми спілкувалися жестовою мовою. Ми дружили з нею все життя!

Нажалі, її вже немає... Ці знання мені корисні й досі, коли виникає потреба спілкування з людьми, які мають особливості слуху. Такі історії з життя дуже впливають на дітей через те, що невігдані.

Діти все розуміють. Вони відкриті серцем, тому що вже відчули, що таке війна, горе, несправедливість, різка нестача спілкування – і треба всіх послухати, тому що інакше вони законсервують цей біль в собі, – і хто скаже, чи не назавжди?

Насамперед треба дати дітям відчуття опору в дорослому, چه поряд, аби відчуття дитинства, дати можливість посміхатись. Діти бачать і чують багато з того, що їм не треба було б бачити й чути. Тому так важливі спілкування, милосердя, відкритість.

...Все непросто. Але ми, вчителі, батьки й громада здатні і маємо знаходити вірні рішення на будь-які виклики долі.

Працюємо на Перемогу! Та наближаємо її спільними зусиллями.

Ірина КОРОЛЬКОВА,
журналіст, член НСЖУ,
м. Ізмаїл, Одеська обл.

Знищити свідка

Кілька місяців тому я мала розмову з однією американською професоркою історії. Познайомилася з нею випадково. Молода жінка, яка як і її батьки і діди, народжена в Чикаго (якщо не помиляюся), згадує про якесь російське коріння, яке її ніколи особливо не цікавило і з яким ніколи себе не асоціювала. Втім, історію московії вона все ж знає добре. Війну засуджує, як більшість західних інтелектуалів (а вона, безумовно до них належить), засуджує, до слова, публічно.

Але насправді йдеться не про неї. Ми говорили про нове зацікавлення наукового світу теоріями циклічності історії, про Тойнбі, про російсько-сибірський культурний тип Шпенглера і «загадкову російську душу».

– Нема в ній нічого загадкового, містичного також нема. Усе там просте, як двері, і таке, що може пояснити сучасна наука, зокрема, психопатологія, – підсумувала

моя співрозмовниця

Жінка продовжила, що, на її думку, проблемою росії є незбагнений кредит довіри з боку західного світу – у культурному, мистецькому, цивілізаційному планах, де росія – насправді така собі «тера інкогніто» для решти світу, а те, що незрозуміле, наділяється якимись надякостями, суперсилами. Перемога в II Світовій була фатальною в утвердженні російського тоталітаризму, бо зробила СРСР недоторканим.

На її думку, в світі досі немає непоетизованої, неполітизованої історії росії – без героїчно-романтичного наративу в основі.

Взагалі, росія – це найбільша містифікація світової новітньої історії, коли щось є зовсім не тим, чим його подають. І найсумніше, що оця героїчна містифікація грає злий жарт з росіянами, навіть із такими, що мислять критично, бо утверджує невинувато високу думку про країну, про якесь надумане месіанство, підкріплює і без того роздуте національне его.

Ми дійшли висновку, що для цієї грандіозної містифікації під назвою росія є одна реальна загроза – Україна. Країна, чий культурні, цивілізаційні здобутки тисячоліттями крала росія і видавала за свої. Україна для росії – той свідок власних злочинів, який стоїть між міфом про велику і сильну Росію та світовим остракізмом, трибуналами і правдою.

І, відповідно, росія усіма своїми силами до останнього буде винищувати в Україні усе й усіх, хто може такі свідчення дати. Тривалий час вона робила це тихцем, чужими руками, тепер робить відкрито, війною, щоб уже покінчити разом з усіма. Їй не потрібно території, їй не потрібно ресурсів, їй потрібно знищити свідка, стерти Україну з лиця землі. Не залишити нікого, хто був би здатний і достатньо відважний говорити, хто знав би правду.

Ustia STEFANCHUK,
Facebook

Не боги, але ...

Лікарі – не боги, але й вони здатні робити дива. В цій клініці нашим захисникам повертають можливість чути.

Вісімдесят відсотків мінно-вибухових травм супроводжуються акубаротравмою (контузією), травмою органів слуху, розривом барабаних перетинок, ураженням скроневої кістки та слухового нерва. Іноді це призводить до повної глухоти. Кільком таким бійцям в Інституті отоларингології зробили кохлеарну імплантацію. Серед них є снайпер, який після цієї процедури знову повернувся на фронт.

До слова, першу в срср операцію з кохлеарної імплантації виконали саме в київському Інституті отоларингології!

Тепер у коридорі ЛОР-інституту на п'ятому поверсі висить прапор однієї з бригад ЗСУ з актуальним гаслом «Ваші душі за наші кривди!». Це – подарунок від пацієнтів завідувача відділу мікрохірургії вуха і отонейрохірургії Державної установи «Інститут отоларингології ім. професора О. Коломійченка» НАМН України, доктора медичних наук, професора **Олега Борисенка**.

Його операційний день може тривати з 11-ї ранку до 10-ї вечора, і цей графік за два роки широкомасштабної війни майже не змінився...

На фронті зберегти слух бійцям допомагають активні навушники, але вони є далеко не в кожного. «Крім того, у бойових умовах захисне спорядження часто втрачається, – розповідає один із пацієнтів професора Борисенка **Олександр**

Цабенко. – Мене після поранення витягли в одній обгорілій флісці».

Під час розмови раптом з'ясовується, що у нього досі немає статусу учасника бойових дій. Тому що на фронті часто втрачаються ще й документи, а «коли заводять на бойові чергування, паперами займатися просто ніколи».

Попри це усі послуги в Інституті отоларингології військовослужбовці отримують безплатно. Сьогодні у відділенні працює дев'ять лікарів, а до великої війни було десять. Один із провідних українських отоларингістів – **Олександр Палп** – загинув 16 травня 2022 року під час операції, ракета прилетіла просто в операційну...

Anna LUKANSKA,
Facebook

Латали наші душі!

Ще вчора вранці пацієнці і зневіра, і шалена огида до наших сусідів з російської федерації. А сьогодні – чергові труднощі, але й величезне диво для нашого Київського професійного коледжу імені В.С. Кудряшова – більшість вікон гуртожитку, учбового

корпусу, навчально-виробничих майстерень зашиті панелями. Усі, хто допомагав і продовжує нам допомагати, латали не вікна, а наші душі!

Величезна подяка мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, роботодавцям – філії «Пасажирська компанія»,

Регіональній філії «Південно-Західна залізниця», ПрАТ «КЕВРЗ», КП «Київський метрополітен», волонтерам, батькам здобувачів освіти за дводенну динамічну толоку, за благодійну допомогу, за щирі підтримку і бажання допомогти! Разом ми – сила!

Mykola KOLOMIETS,
Facebook

Партнерство у сучасній школі

19 січня відбулася презентація громадськості результатів завершення партнерських проєктів у Чернігівській ЗОШ I – III ступенів № 35: відкрито локацію «Сучасний бібліотечний простір». На урочистому відкритті були присутні заступниця міського голови **Вікторія Пекур**, начальник управління освіти Чернігівської міської ради Чернігівської області **Василь Білогура**, заступниця голови громадської організації DOCCU **Валентина Полторак**, виконавча директорка філії Finn Church Aid в Україні **Патріція Марущак**.

Співпраця школи з міжнародними громадськими організаціями, зокрема ГО Finn Church Aid (FCA), надала можливість створити умови для розвитку здібностей дітей і дорослих, залучивши їх до співпраці. Завдячуючи начальнику управління освіти Чернігівської міської ради Василю Білогури, директору Центру професійного розвитку **Яніні Тимошенко** у школі два роки поспіль функціонують локації проєкту KOLO Clubs 2.0 для організації співпраці для дітей, вчителів і батьків. Педагогічний колектив школи, який очолює директор **Наталія Іваницька**, організував у KOLO клубах змістовне дозвілля для учнів за тематикою створення проєктів.

До реалізації проєкту було залучено понад 80% учителів і батьків, понад 85% учнів школи, де навчається 1700 дітей. В учнівських групах по 15-20 дітей віком від 6 до 16 років серед провідних завдань обрали таке: формування вмінь ухвалювати рішення, спілкування, знаходження

компромісів, подолання конфліктів, прояв толерантності один до одного. Зазначені вміння є основою спільної групової дослідницької діяльності учасників освітнього процесу, спрямованої на реалізацію суспільно корисних загальношкільних проєктів, серед яких актуальними та цікавими для виконання були обрані STEM-проєкти «Сучасний бібліотечний простір» та «Шкільне кафе». Загальношкільні STEM-проєкти передбачали розв'язання

таких дидактичних завдань: підвищення мотивації учасників освітнього процесу до дослідницької діяльності, формування дослідницьких компетентностей в учнів, батьків, вчителів, осучаснення освітнього середовища, розв'язання соціально значущих завдань у межах закладу освіти.

Заступники директора з навчально-виховної роботи **Олена Іваницька** та **Сергій Повх** узагальнили пропозиції вчителів, учнів, батьків відповідно до обраної теми. Учителі початкових класів адаптували завдання проєкту до вікових та психолого-педагогічних особливостей дітей 1-4-х класів, їх рівня знань та вмінь, підготувати презентацію, на

основі малюнків, фотографій, які демонструють кінцевий результат проєкту. Роль вчителів базової школи під час організації проєктної роботи учнів полягала в тому, щоб відобразити ідеї проєкту через 3-D моделювання на основі використання сучасних комп'ютерних програм. Партнерська взаємодія з батьками передбачала пошук вартості складників проєкту – меблів, комп'ютерної техніки – з урахуванням рівнів володіння ними інформаційними технологіями.

Важливим етапом реалізації STEM-проєктів стала підготовка учнівських команд до публічного виступу (проведення дебатів, а також захист проєктів на основі презентацій розроблених моделей та відповідей на запитання учасників інших команд). Роль вчителів і батьків на цьому етапі полягала в узагальненні пропозицій школярів на основі розроблених ними проєктів, максимальне врахування раціональних ідей учнів, надання рекомендацій щодо їх вдосконалення; залучення до обговорення проєктів представників згаданого громадського об'єднання.

Для вибору серед запропонованих варіантів у закладі освіти було організовано голосування учасників освітнього процесу і визначено проєкти-переможці. Реалізація зазначених проєктів стала можливою за матеріальної підтримки ГО «FCA».

Наталія ІВАНИЦЬКА,
директор Чернігівської
ЗОШ I-III ступенів № 35,
кандидат педагогічних наук,
спеціаліст вищої категорії,
вчитель-методист

Енциклопедія української сутності

У 2023 році побачила світ книга академіка Віктора Андрущенка «У пошуках свободи». Наприкінці року, у грудні відбулася презентація цього видання громадськості. У залі засідань Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова зібралися відомі й видатні громадяни держави – ректори закладів вищої освіти, представники мистецького й дипломатичного осередку, громадських організацій, науковці, письменники, медійники. Вітали вихід нового історіософського дослідження третій Президент України, голова Наглядової ради УДУ імені Михайла Драгоманова Віктор Ющенко і в.о. Міністра культури та інформаційної політики України Ростислав Карандєєв.

Автор досліджує історичний шлях зародження та розвитку української культури, її цивілізаційну вартість, випробування війною, європейський вектор культуротворення. А ще у книзі вміщено унікальні інтерв'ю, які автору вдалося взяти у президентів України і які ще ніде не було опубліковано.

У розмові з автором, що пропонуємо читачеві, ми дізналися про його погляди на свободу, історію та сучасність нашого народу, значимість української культури як для самих українців, так і для всього світу.

– Понад дев'ять років в Україні війна, майже два роки повномасштабного вторгнення. Ми стоїмо за перемогу і омріяну Свободу для українців вже не одне століття. Ви у новій книзі «У пошуках свободи» робите акцент на культурі. Чому саме?

– Для здобуття перемоги ми маємо виконати багато завдань, відповісти на багато викликів. Передусім – боротьба наших Збройних Сил проти російського агресора. Буде зброя – буде перемога, буде звитяга бійців – буде перемога, будуть хороші команди, будуть вишколені бійці – і в нас буде перемога. Але не тільки. Українці йдуть на фронт у всій повноті своїх людських якостей: і військових, і виробничих, і особистісних – з відповідальністю, патріотизмом, чесністю, відданістю, любов'ю до Батьківщини, до народу. Становлення людських якостей відбувається завдяки культурі. Недарма Бісмарк говорив, що війни виграють не генерали, а вчителі і парафіяльні священники. Я звертаю увагу на вчителів, на

письменників, на релігійних діячів, на представників духовного загалу нашої держави, от у цьому контексті культура має одну із визначальних ролей для того, щоб ми здобули перемогу. Культура – це загальний стан людини, це її ментальність, знання, обізнаність, це загальне ставлення людини до людини, до держави, до суспільства. Якщо вони позитивні, мають гуманістичний, людяний характер – це зброя, її треба використовувати для здобуття перемоги.

– Провідниками новітнього українського культуро- і державотворення у книзі названо трьох перших президентів незалежної України – Леоніда

Кравчука, Леоніда Кучму та Віктора Ющенка. Ви з кожним спілкувалися особисто. Чому на вашу думку вони є провідниками?

– Я розрізняю поняття «еліта» і поняття «провідник». Еліта – це люди, які на певних етапах роблять відповідний внесок у розвиток культури, суспільства, держави. Але еліта змінна. Рішення держави і суспільства не завжди корелюються. Саме суспільство дає правильну оцінку. Причому неважливо скільки років пройшло, люди скажуть: оце чесно, порядно, професійно. Оце лідери, які зробили такий внесок, що не підлягає сумніву. Тому, що підлягає сумніву,

знімають пам'ятники, викреслюють з історії, засуджують.

Більш відповідним поняттям, на мою думку, є «провідник». Він береться і втілює основну ідею суспільного культуротворення й громадянського культуротворення, і він, якщо й помиляється (за що ми його обговорюємо, інтерпретуємо, намагаємося зрозуміти, чому саме так він вчинив), то ніколи не відступає від основної лінії культуротворення. От таких людей я називаю провідниками. В українській культурі, мові слово провідник позначає батька, того, хто веде за руку, хто не відступає від принципів, хто назавжди відданий народу, відданий чеснотам, відданий культурі. І в різних сферах таких людей чимало. Вони, як правило, розповсюджують свій вплив на всі сфери людської життєдіяльності. Таких я називаю провідниками. Зверніть увагу, ОУН, УПА – їх же теж називають провідниками. А Богдан Хмельницький! Хіба у нього не було помилок, його діяльність не оцінювали по-різному? Але він боровся за головне – за розквіт українського народу, за збереження нації, тому він – провідник.

Тож я виділяю два поняття – «еліта», яка має тимчасовий характер, та «провідники», значення яких зберігається для всього народу на всі віки.

– Чому українці й досі не можуть подолати свій транзитний період? Які у Вас передбачення щодо цього?

– Надто важкі обставини, у які потрапили українці. Це весь період нашого існування як нації, як народу. А ще в певний період історії потрапили під вплив брехливої

Переяславської угоди. Фактично це 300 років, якщо враховувати більшовицьку історію, яка також побудована на неправді. І нашу культуру, нашу історію ми ще самі мало знаємо. В нас є все: і земля родюча, і корисні копалини, і народ дуже розумний і працьовитий, але обставини, які склалися і через домінування рашистської історії, і через наші стосунки з далекими і близькими сусідами. Вони не знають нашої історії, нашої культури. Вони нас сприймали довгий час через ідеологічні нашарування росії. Як поїдеш в іншу країну, скажеш, що ти з України, то почувеш одразу, та це ж СРСР. Але ми не СРСР, не росія. Ми маємо свою культуру, свою історію – але їх не знають, тому побоюються заключати з нами угоди, вести різні бізнес-проекти, остерігаються надати якусь допомогу чи відкрити спільні виробництва. Якщо нашу історію проаналізувати (а я спробував пройти усіма її сходинками), стає зрозумілим, що нам з цим ще довго доведеться боротися. Який вихід? Самостійно розвиватися якомога більше. Орієнтуватися на наших друзів, країн-партнерів, заключати угоди, переконувати. Але найголовніше: щоб інші країни побачили в нашій культурі власний інтерес. Тоді вони будуть зацікавлені

у нашому виробництві, нашій сільськогосподарській продукції, наукових досягненнях (теж ракето- й літакобудування тощо). Наша мо- лодь їде за кордон, несе із собою колосальні інтелектуальні здібності. Їх і Британія, і Німеччина, й Америка забирають.

Маємо переконувати, що ми будемо вигідними і справедливими партнерами для співпраці. Ми нікому не можемо насильно нав'язати нашу культуру, але повинні розповісти про себе. Хай співають наші пісні, знайомляться з літературними творами, мистецтвом, хай вивчають побутову культуру українців. Вони переконуються у нашій самобутності, тоді буде співпраця.

– Українська культура пройшла нелегкі часи «московщини», більшовизму, «радянзації» та ін. Як гадаєте чи збереглася автентичність українців? І чи вдасться українцям звільнитися від усіх чужорідних нашарувань тих періодів?

– Звичайно, певні нашарування є. Як і в давні часи, коли ми спільно жили в одному географічному просторі (сармати, скіфи, грецькі колонії), то певна взаємодія культур відбувалася. Так було споконвіків,

і це стосується усіх народів і всіх культур. Питання глибоке й правильно поставлене – чи збереглися українці у своїй ідентичності. Їх зберегла працьовитість, розум і трепетне ставлення до правди. Українці ніколи не забували про правду. Чи це в родині, чи в колективі, чи на виробництві. Українці правдолюбні, тому свої цінності вони зберегли. Я у книзі спеціально виділив розділ про категорії української культури. Такі категорії різною мірою, але притаманні всім культурам, бо на те вона й культура, щоб відтворювати людиновідповідний стиль життя. Але українська культура до цього мала більшу завзятість, бо вимушена була себе захищати, відстоювати, зберігати й навіть приховувати від світу те, що хотіла зберегти. І найбільше, найглибше українська культура збереглася у сільській місцевості, де люди не так були схильні до політичних та ідеологічних впливів. Селянин був сам собі господар, знав, що треба працювати з ранку до вечора, що потрібно пильнувати господарство, вкладати всю силу у рідну землю.

Я б сказав так, що сила української культури й основне джерело її збереження – це правда, з якою українці завжди ставилися до життя.

– Якою Ви бачите українську культуру нині і в майбутньому?

– Високою, розвиненою і самодостаньою. Вона існує, як та неопалима купина, яка, переживаючи всі страшні катаклізми, відроджується і далі квітне. Вона має дуже міцний національний стрижень. Обов'язково буде такою. Це станеться невідворотно. Гарантія цьому – мужність наших хлопців і дівчат, які на передовій. Ніхто так не може захищати свою країну, як українці. Українці довели, що вони навіть проти такого ворога, який перевершує їх фізично, кількісно, технічно, матеріально, – незламні, непохитні. А раз так, то обов'язково відродимо своє виробництво, свій загальний спосіб життя. Ми вже прийняли кращі зразки від культур розвинених країн світу, налагодили з ними колосальний зв'язок і внутрішню глибоку взаємодію. Знаємо, що нам треба робити, як саме, які технології запозичувати і залучати. Важко спрогнозувати скільки триватиме війна. Все-таки сили не рівні. Ми беремо мужністю, звитягою, духом, але в нас немає стільки людей, як у тій же росії. Тому нам потрібно ще більше зміцнити нашу єдність, розвивати науку, культуру й освіту. Це насамперед. І тільки через розум, нашу генетичну працьовитість зможемо досягти розквіту нашої культури. А це буде беззастережно.

Тетяна УРИСЬ,
керівник прес-служби
УДУ імені Михайла
Драгоманова,
м. Київ

Автор року газети «Освіта і суспільство» – 2023

Галина БЕВЗ, завідувач лабораторії психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, доктор психологічних наук, професор, м. Київ

Світлана БЕРЕЖНА, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності ХНПУ імені Г.С. Сковороди, м. Харків

Світлана БІЛЯЄВА, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор історичних наук, м. Київ

Михайло БОЙЧЕНКО, професор кафедри теоретичної і практичної філософії КНУ імені Тараса Шевченка, доктор філософських наук, професор, м. Київ

Олег ВІВЧАРИК, керівник пресцентру Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів

Ірина ГУБЕЛАДЗЕ, старший науковий співробітник Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, кандидат психологічних наук, голова Ради молодих учених НАПН України, м. Київ

Наталія ДІЧЕК, завідувач відділу філософії та історії освіти Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, м. Київ

Микола ЗИМОМРЯ, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор, м. Дрогобич, Львівська обл.

Володимир ІЛЬІН, професор КНУ імені Тараса Шевченка, доктор філософських

наук, професор, член-кореспондент НАПН України, м. Київ

Лариса КАРЧИНА, керівник секції педагогіки відділення філософії та суспільствознавства Київської МАН учнівської молоді, методист вищої категорії, м. Київ

Олена КОВАЛЕНКО, професор кафедри педагогіки праці та соціальної геронтології Інституту соціальних справ і громадського здоров'я Педагогічного університету імені Комісії народної освіти у Кракові, доктор, професор, Республіка Польща

Алла КОЛУПАЄВА, головний науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, м. Київ

Тетяна КОНДРАТЕНКО, журналіст, редактор часопису для дітей «Я сам/А», м. Київ

Ірина КОРОЛЬКОВА, журналіст, м. Ізмаїл, Одеська обл.

Пьотр КОСТИЛО, голова Польського педагогічного товариства, доктор хабілітований, професор, Республіка Польща

Світлана КРИЛОВА, професор кафедри теоретичної і практичної філософії КНУ імені Тараса Шевченка, доктор філософських наук, професор, м. Київ

Марія КУЛТАЄВА, завідувач кафедри філософії ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАПН України, м. Харків

Галина ЛЕВИЦЬКА, керівник пресцентру

Сумського державного університету, м. Суми

Максим ЛЕВЧЕНКО, випусковий редактор сайту та мультимедійних платформ Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Київська обл.

Володимир ЛУГОВИЙ, перший віце-президент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, м. Київ

Олена МАЛИХІНА, доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології ХНПУ імені Г.С. Сковороди, м. Харків

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО, доктор історичних наук, академік НАПН України, м. Київ

Олександр МІХНО, директор Педагогічного музею України, доктор педагогічних наук, м. Київ

Олена ОТИЧ, головний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ

Норберт Г. ПІКУЛА, директор Інституту соціальних справ і громадського здоров'я Педагогічного університету імені Комісії народної освіти у Кракові, завідувач кафедри педагогіки праці та соціальної геронтології, доктор, професор, Республіка Польща

Юрій ПАНФІЛОВ, доцент кафедри ППУСС імені академіка І.А. Зязюна НТУ «Харківський політехнічний інститут», м. Харків

Наталія ПОЛІХУН, завідувач відділу підтримки обдарованості Інституту

Персона року газети «Освіта і суспільство» – 2023

Ірина ЖОРОВА, в. о. ректора ДВНЗ «ХАНО», доктор педагогічних наук, професор, м. Херсон

Василь КРЕМЕНЬ, президент НАПН України, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, м. Київ

Софія КОТЛЯРОВА, акторка, вокалістка, рекордсменка Національного Реєстру Рекордів України у номінації «Дитина, яка знялась у 50 фільмах і серіалах», м. Вишгород Київської обл.

Нелля НИЧКАЛО, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, м. Київ

Світлана СИСОЄВА, академік-секретар відділення загальної педагогіки і філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, м. Київ

Людмила СМОЛЯКОВА, український майстер з реконструкції Трипільської

кераміки, член НСХУ, м. Київ

Василь ТКАЧЕНКО, головний науковий співробітник Інституту всесвітньої історії НАН України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, м. Київ

Олег ТОПУЗОВ, віце-президент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, м. Київ

Назип ХАМІТОВ, провідний науковий співробітник Інституту філософії імені

обдарованої дитини НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ

Ельдзбета СТОКОВСКА-ЗАГДАН, ректор Академії прикладних наук імені Стефана Баторія, доктор, професор, Республіка Польща

Леся СУХОМЛИНСЬКА, науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, м. Київ

Лідія ТКАЧЕНКО, провідний науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ

Людмила ФІЛИПОВИЧ, провідний науковий співробітник відділу історії релігії і практичного релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, доктор філософських наук, професор, м. Київ

Наталія ФІЛІПЧУК, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук, м. Київ

Ольга ХОДАЦЬКА, журналіст, м. Київ

Тетяна ШЕВЧУК, професор кафедри англійської філології та світової літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету, член НСХУ, м. Ізмаїл, Одеська обл.

Юрій ШЕРЕМЕТА, директор видавництва «Альфа Віта Груп», кореспондент «ОіС»

Тереза ЯНІЦКА-ПАНЕК, професор Академії прикладних наук імені Стефана Баторія, доктор, професор, Республіка Польща

Г.С. Сковороди НАН України, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, м. Київ

Наталія ЦВІКОВА, директор комунального закладу «Міський Центр дитячої творчості» м. Білгорода-Дністровського Одеської області

Агнешка ЦИБАЛЬ-МІХАЛЬСЬКА, декан факультету освітніх наук Університету ім. Адама Міцкевича у Познані, голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук, професор, доктор хабілітований, іноземний член НАПН України, Республіка Польща

Координація зусиль і взаємодія

Наприкінці минулого року було проведено форум «Дні освіти Донеччини. Єднаймося для України!» – 2023. У засіданні, яке відбувалося в стінах Інституту педагогіки НАПН України, узяли участь представники делегацій освітян-партнерів – Донецької, Львівської, Хмельницької областей. Загальне прагнення пошуку шляхів посилення національно-патріотичного вектору освітньої політики, підвищення якості освіти, запобігання негативним наслідкам, що спричинені військовими діями, обговорення кращих практик створення безпечових умов у закладах освіти, цифровізації, проєктної діяльності, дистанційного навчання, розумної кадрової політики задля відновлення та підвищення якості освіти – основні вектори діяльності форуму.

До участі в роботі запрошено представників облдержадміністрації, департаменту освіти і науки, керівників органів управління освіти територіальних

громад, наукових та науково-педагогічних, педагогічних працівників.

Під час урочистого відкриття форуму було підписано Меморандум про співпрацю між Департаментом освіти і науки Донецької обласної державної адміністрації та

Національною академією педагогічних наук України. Меморандум підписали президент НАПН України **Василь Кремень** і заступник голови Донецької облдержадміністрації, керівник військово-цивільної адміністрації **Юлія Костюніна**.

Документ передбачає взаємодію та координацію зусиль обох сторін. Зокрема з вирішення

актуальних питань науково-освітнього розвитку України, а саме: сприяння розвитку психологічної служби системи освіти та методичному забезпеченні діяльності її працівників; сприяння осучасненню військово-патріотичного виховання в освітньому та позаосвітньому процесі у межах навчальної програми «Захист України» з

метою реалізації державної політики посилення державності, національної безпеки й оборони України; підтримку молодіжних ініціатив і громадських проєктів задля розвитку здібностей та обдарувань дітей і молоді; сприяння забезпеченню якісної підготовки, посилення провідної ролі закладу освіти в розвитку та збереженні національної ідентичності; проведення спільних заходів для примноження моральних та культурних цінностей та ін.

Альона БЕРЕЖОК, методист відділу сталого розвитку громад Донецької області
Донецького ОІППО

Ева БОХНО,
професор кафедри
педагогіки вищої школи
Інституту педагогіки
Зеленогурського Університету,
доктор хабілітований

Створення

Час від часу школа змінювала назву. Спочатку вона називалася «Зустрічі молодих педагогів», потім «Літня школа молодих педагогів», а з 2019 року (за пропозицією професора **Тадеуша Левовицького**) – «Літня школа молодих педагогів імені Марії Дудзікової».

Ініціатором і першим науковим керівником Літньої школи був професор **Вінценти Оконь** (Wincenty Okoń). Його метою було, з одного боку, поєднати знання про освіту в широкому розумінні представників різних галузей науки, а з іншого – допомогти молодим людям знайти власний життєвий шлях і запобігти зростанню «кадрового розриву» серед професорів в галузі педагогіки. Перша зустріч відбулася 1979 р. в Ілаві. Професор **Геліодор Мушинський** також брав активну участь в організації цієї Літньої школи, який після шестирічної перерви в організації події став науковим керівником наступних Літніх шкіл молодих педагогів. Цю посаду він обіймав протягом наступних шести років, у 1986–1993 (у 1990-му з організаційних причин ЛШМП не відбулася). У той час секретарем Літньої школи був професор **Вацлав Стриковський**. Тематика перших сесій стосувалася освітніх

Історія становлення Літньої школи молодих педагогів

Відтворити історію Літньої школи молодих учених Комітету педагогічних наук Польської академії наук (КПН ПАН) – завдання непросте. Це пов'язано з тим, що Літня школа є дуже специфічною формою наукового спілкування, в якій усі – творці, учасники – складають громаду, засновану на спільних прагненнях і досвіді. Це певне упорядкування наукового та етично-морального цілого, що робить Літню школу не тільки науковим осередком, а й вишколом людини науки в цілому. Її феномен був би неможливим без залучення багатьох осіб, які довіряють одне одному та чії індивідуальні історії переплітаються з історією Літньої школи. Це майже 45 років величезної спільної праці та спільного досвіду багатьох людей, а також індивідуального наукового та особистого досвіду.

інновацій, діагностики та напрямів розвитку педагогіки як науки і практики.

У 1994–2018 роках науковим керівником школи була професор, доктор філософії **Марія Дудзікова**. Зі зміною керівника Літня школа почала змінювати характер. Це вже не просто зустріч «для молоді», а спільна зустріч викладачів і молоді, як ми це називаємо у Літній школі – «разом – команда».

Професор Тадеуш Левовицький – тодішній голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук (у 1993–2007) – також брав участь у створенні концепції та організації діяльності Літньої школи, а потім – наступні керівники Комітету педагогічних наук Польської академії наук, професори **Стефан Квятковський** і **Богуслав Сліверський**.

Тематика форумів

Подальша діяльність Літньої школи під керівництвом професора Марії Дудзікової завжди охоплювала актуальні, міждисциплінарні теми, гострі і нагальні проблеми, що потребували розв'язання у широкому розумінні гуманітарних наук. Ось теми Літніх шкіл: «Педагогіка в умовах змін в освіті та вихованні. Проблеми, дослідження, впровадження»; «Творчість – Людина – Праця»; «Академічний викладач як... Міждисциплінарні інспірації в освіті»; «Молодь як об'єкт педагогічного дослідження. Теоретико-методологічний

контекст»; «Дитина як об'єкт педагогічного дослідження. Теоретико-методологічний контекст»; «Особистісна ідентичність та соціальна ідентичність. Виклики для освіти XXI століття»; «Мова гуманітарних наук. Мистецтво наукового викладу»; «Освітні виклики сучасної культури»; «Стан і перспективи емпіричних досліджень у педагогіці. Концепції – проекти – реалізація»; «У пошуках сучасної школи. Теоретико-методологічний та емпіричний контексти»; «Професіоналізм у педагогічній професії. Теоретичні та емпіричні контексти»; «Сім'я та інші соціальні групи як освітнє середовище»; «Освіта – контексти та концепції: перспектива міждисциплінарності»; «Освіта і людська праця в межах міждисциплінарності»; «Мистецтво на службі освіти»; «Якість педагогічних досліджень»; «Прагнення до майстерності. З досвіду наукових досліджень великих, середніх і малих»; «Повсякденність учасників освітнього процесу. Дослідження, аналіз, інтерпретація»; «Між

сферою публічною та сферою приватною. Розповідь про моє захоплення – словом, зображенням, звуком...»; «Про пошук, пізнання та творення себе. Теоретична та практична перспектива»; «Підводні камені освітніх досліджень. Проблеми з власними чи чужими навичками наукового викладу»; «Культура школи: що це? Як це досліджувати і писати про це?»

Професор Марія Дудзікова керувала Літньою школою (з VIII до XXXII) упродовж 25 років – вона дала їй спрямування, опікувалася нею змістовно та організаційно. Після її відходу з земного життя у 2018 році керівництво Літньою школою, на вимогу членів Комітету педагогічних наук Польської академії наук, взяли на себе професор **Марія Черепаняк-Вальчак** і доктор хабілітований **Ева Бохно**. Щороку у проведенні Літньої школи їх підтримує голова КПН ПАН – спочатку професор Богуслав Сліверський, а нині – професор **Анґієска Цибаль-Міхальська**.

Ось інформація про теми наступних заходів: «Сучасний учитель – професіоналізм – майстерність – громадська місія»; «Педагогіка в університеті. Контексти – Концепції –

На фото: Марія Дудзікова і Тадеуш Левовицький, яких називають Матір'ю та Батьком Літньої школи молодих педагогів. Джерело: Хроніки ЛШМП

Практики»; «Педагогіка та освіта у Вікісвіті: про зміну/зміни в культурі освіти у цифровому середовищі: як їх досліджувати, описувати та інтерпретувати»; «Покоління антропоцену: що можуть/повинні/мають педагогіка та освіта зробити, щоб не залишити світ таким, яким він є».

У 2021 році стаціонарне вереснєве засідання не проводилося через пандемію. Цього, 2024, року XXXVII Літня школа відбудеться 8–13 вересня. Її проблематика: «Про (не) пам'ять, (не)ресентимент і (не)мистивість; що освіта і педагогіка можуть/мають/повинні... пам'ятати/запам'ятати».

У тридцяти шести заходах Літньої школи взяли участь близько 2 тис. осіб, у тому числі понад 1,7 тис. молодих вчених. Багато з них підтримують постійний особистий контакт з іншими учасниками вересневих зустрічей. Багато хто починав відвідувати Літню школу як аспіранти та магістри, а тепер вони є випускниками ЛШМП і приходять як викладачі.

Організатори і сторона, що приймає

Ідеї Літньої школи молодих педагогів неможливо було б реалізувати без величезної праці багатьох людей. Кожний рік організацією діяльності Літньої школи займається Комітет педагогічних наук Польської академії наук разом з визначеним університетом за підтримки декана педагогічного факультету й організаційної роботи секретаря школи та обраної ними

групи людей, які становлять Оргкомітет. Крім того, секретар виконує функції Президента протягом року, що передусе Літній школі.

Школи завжди відбуваються у вересні, але кожного разу в іншому місті Польщі. Найчастіше це мальовничі містечка, розташовані неподалік від міст, де знаходиться університет-співорганізатор школи. Кожна Літня школа – це окрема локація на карті Польщі. З'єднавши на мапі локації проведення, де розташовані університети-організатори, ми побачимо мережу, яка охопить практично всю територію нашої країни.

Досягнення

Важливими доробком Літньої школи є «Записки наукового форуму молодих педагогів» і вибрані номери «Paresji. Форум молодих педагогів при КРН ПАН». Вони створюються під егідою вчених, причетних до організації Літньої школи. Найчастіше це секретар школи – особа, яка протягом року є президентом. Тут варто нагадати, що перший випуск вийшов з ініціативи професора М. Дудзікової у 1998 році. Це був подвійний випуск за редакцією **Малгожати Чаковської, Ренати Вавжияк і Станіслава Коваля**. Завдяки журналу молоді мають можливість публікувати свої напрацювання. Наразі за підтримки організаторів Літньої школи видано вже 21 журнал, два номери Paresja (<http://www.paresja.uwb.edu.pl/>) та дві ювілейні

монографії з нагоди 25-річчя та 30-річчя Літньої школи.

Ще одним інструментом ідентифікації Літньої школи є її логотип на кожному виданні. Цей графічний знак розроблений **Кшиштофом Савіцьким** з Білостоцького університету та представлений під час XIV форуму в Олецку у 2000 році. Логотип супроводжує усі наступні зустрічі молодих освітян і використовується на обкладинках наукових журналів, у програмах і матеріалах конференцій вересневих зустрічей.

Минулого року ми створили наш офіційний профіль у Facebook: «Літня школа молодого педагога» (<https://www.facebook.com/LSMPiP>), який, окрім актуальної інформації, містить фотографії, спогади та опис поточних заходів і традицій. Профіль ведуть члени ради: **Колетт Щепаняк, Кароль Мотиль та Олександр Цивінський**.

Посада голови була заснована з ініціативи Марії Дудзікової під час XXIII форуму у Пуцьку. Честь виконати цю роль випала **Малгожати Макевич** із Щецинського університету. У 2014 році у Сандомирі

Малгося передала свою функцію (через те, що вона отримала вчене звання Ph.D.) Олександрі Цивінській, також із Щецинського університету. У 2022 році самоврядування Літньої школи було «розширено» до згадуваних вище трьох осіб.

Заключне слово

Літня школа молодих педагогів – це унікальні зустрічі, що вирізняються не лише актуальністю тем, змістовним та організаційним професіоналізмом, а й неповторною атмосферою, що сприяє здобуттю знань і, що надзвичайно важливо, встановленню дружніх стосунків. Міжособистісні контакти сприяють відчувати себе академічною спільнотою, об'єднаною мережею взаємної солідарності, лояльності та довіри, відповідно до девізу ЛШМП, запропонованого **Аліцією Корзеніцькою-Бондар** і прийнятого шкільною спільнотою під час XV Літньої школи:

...Справді гідним
й справедливим
Слушним і доречним є
Бути пильним
І нестримним.

Добру звістку птах несе,
Смисл цього триматись є...
(Едуард Стахура).

На фото: Наукові журнали молодих педагогів. Виставка під час XXVI Літньої школи, організованої Білостоцьким університетом. Фото **Małgorzata Makiewicz**

Фото з офіційної сторінки у Facebook

Марія КАНИБОЛОЦЬКА,
старший науковий співробітник
відділу психології спілкування
Інституту соціальної
та політичної психології
НАПН України,
кандидат психологічних наук

Підготовка

Почніть процес із визначення стейкхолдерів, їхньої чисельності, а також ресурсів, настроїв, міри залученості в процес.

Автори-творці «мапи стейкхолдерів» у громаді є першою ініціативною групою, яка розпочинає процес *шляху*. Треба обрати кілька представників із кожної групи стейкхолдерів і провести з ними інтерв'ю, під час якого запропонувати поділитися власними історіями про навчання у школі та очікуваннями щодо розвитку освіти дітей у громаді, відповівши на запитання: Якою була Ваша сім'я і якими були її очікування щодо Вашої освіти? Яким загалом було життя у Вашому дитинстві? Що Ви пам'ятаєте зі шкільного періоду життя? Що допомагало Вам долати труднощі (загалом і навчальні)? Які Ваші мрії щодо освіти своїх дітей, для громади та України загалом? Як би Ви описали себе незнайомій людині?

Таке інтерв'ю допоможе учасникам осмислити свої почуття, думки щодо власного досвіду навчання і низити ризику формалізації подальшої роботи. Аналіз власного досвіду навчання й ухвалених рішень є особливо важливим для планування та здійснення

Як зробити освітні зміни бажаними

Зміни завжди сприймаються з позицій попереднього досвіду навчання чи викладацької діяльності в попередній освітній системі, а їх упровадження здійснюється на зламі старого і ще невідомого нового. Соціально-психологічна технологія (СПТ) «ШЛЯХ-процес» допоможе зробити реформування освіти більш екологічним, коректним і позитивним.

Її створено для посилення здатності людини та громади до саморозвитку шляхом дослідження себе, своїх запитів, можливостей та сфокусованості на рішенні. Для віднайдення відповідних інструментів задля змін, спільного ухвалення рішення і його реалізації у співпраці на основі планування та втілення сподівань.

змін. Під час інтерв'ювання часто оприявнюються явища протекції, меценатства, прямої допомоги, покровительства чи навіть «соціального ліфту», про які теж варто поговорити. Досвід підтримки дитини в здобутті освіти є важливим, і про нього треба говорити, щоб легалізувати її природну потребу в спрямуванні, керівництві та підтримці з боку близьких під час навчання, а також активізувати процеси пошуку можливостей, які надавали б їй більше варіантів для самостійних рішень. Інтерв'ю потрібне й для вибудовування довіри між ініціаторами СПТ і стейкхолдерами як учасниками «ШЛЯХ-процесу» освітніх змін. Також у цьому інтерв'ю важливо дати простір для прояву тих очікувано позитивних змін, які несуть надію щодо якісної персонально орієнтованої освіти.

Узгодити дату та місце реалізації СПТ «ШЛЯХ-процес». Повідомити учасників про мету зустрічі – поглиблення взаєморозуміння в розвитку освіти громади. Стейкхолдерів освіти запрошують провести два (або хоча б один) вихідні дні разом. Одягнути зручний одяг, уникнути розмов мобільним телефоном. Атмосфера зустрічі має бути спокійною, затишною та невимушеною. Їжу та напої варто замовити завчасно з урахуванням дієтичних обмежень учасників. Смачна їжа допомагає створити особливу атмосферу, а також підтримати сили учасників під час роботи в групі та під час мозкових штурмів. Робочий день розпочати з оголошення порядку денного та розкладу роботи, а

також із інформації про безпеку й розташування вбиралень. Фасилітатор має представити себе та своїх помічників (ініціаторів заходу) і провести вправу на знайомство та формування почуття довіри. Важливо з'ясувати, чи почуваються учасники зручно, та переконатися, що у них є все для підтримки гарного самопочуття.

«ШЛЯХ-процес» треба розпочинати з аналізу спільних позицій та їхнього позитивного значення для самих учасників. Запропонувати учасникам поміркувати і занотувати найважливіші, на їхню думку, власні риси та сильні сторони. На клаптиках паперу написати по одній рисі характеру і залишити на помітному місці. Якщо учасники відкриті до обговорення, то фасилітатор може попросити їх назвати. Доцільно виконати іншу вправу: пригадати позитивні події в житті, що допоможе налаштуватися на розважливе сприйняття учасниками своїх колег і зменшить бар'єри під час комунікації. Досягнення такого ефекту на перших етапах СПТ закладає конструктивну основу ефективності його проведення.

Послідовність кроків

Технологію реалізують двома блоками, де перший стосується визначення мрії та окреслення надій на очікуване краще завтра. Після визначення надій людей щодо означеної теми (тут – освіти та розвитку освітньої реформи) важливо зробити перерву для відпочинку та вільного спілкування. Перерва має ключове

значення, оскільки надає можливість спокійно усвідомити набутки цієї частини – переживання та думки щодо власних мрій, які промовляються вголос та оприявнюються для всіх, щоб віднайти насагу та сили для їх здійснення. Саме для цього потрібні два дні спільної роботи: щоб вечірній час і нічний сон стали перервою для відпочинку та наснаження власними надіями і побачити надії інших людей, які добровільно погодилися взяти участь у цьому заході заради змін свого завтра. Ми уникаємо слова «майбутнє», а схильні вживати слово «завтра» як більш визначене і конкретне в часі.

Для вирішення різних завдань та в різних сферах може бути різний перелік етапів «ШЛЯХ-процесу», яким загалом передбачено сім кроків. Збільшення чи зменшення їх кількості залежить від обраного терміну реалізації запланованих цілей та визначених проміжних часових меж. У нашому випадку максимальний термін досягнення цілей – це час завершення реформи або той час, який видається доречним і доцільним для місцевої громади та визначених цілей. Розглянемо сім кроків «ШЛЯХ-процесу» як технології здійснення освітньої реформи.

1. Формулювання мрії. Обов'язкова перерва.
2. Визначення цілей. Тут буде корисна модель SMART (конкретність, вимірність, досяжність, узгодженість, терміни) яка допоможе це зробити в реальному вимірі.
3. «Заземлення» – оцінка

того, що є зараз, чого вже досягнуто.

4. Визначення команди (кого ще треба покликати).

5. Визначення опори під час діяльності. Перерва для відпочинку.

6. Складання графіків досягнення цілей – тривалих і проміжних (три роки, рік, шість місяців, місяць) і визначення відповідних цим етапам стратегій для досягнення певних підцілей.

7. Усвідомлення проведеної роботи та наснаження до подальших дій.

Початок

Підготовка наочного простору. Вивільнити одну стіну, де можна розмістити сім плакатів один за одним на одній лінії; заготувати для створення образу 7-10 плакатів, маркери, ножиці, кольоровий папір, клей. Робота починається з розміщення на стіні крайнього правого плаката.

Крок 1. «Зірка надії». Фасилітатор ініціативної групи пропонує учасникам розповісти про ідеали, цінності, пристрасті, сподівання та мрії, які вони пов'язували зі здобуттям освіти, про надії щодо освітніх змін у місцевій громаді для освітнього розвитку своїх дітей. Помічник фасилітатора записує ці вислови на великому плакаті словами учасників. Можна кільком групам запропонувати зробити це більш художньо. Так поступово проявиться особисте бачення кожного. Реформа – це не абстрактна схема, а пріоритетний напрям, що спирається на бачення людей і їхні надії. Важливо не поспішати і дати учасникам час насолодитися тим, що вони відчувають, коли оживає надія.

Крок 2. Визначення цілей. Це етап утілення та поєднання емоційно насичених бажань і мрій з думками про їх реалізацію шляхом планування та дії. Тут важливо поєднати мрію і силу мислення. Треба звільнити людей від обмежувальних

рамок, які раніше не дозволяли їм досягнути мети. Створити ширшу реальність – завдання цього етапу. Усі висловлені учасниками способи досягнення мети є цілями, і їх треба записати на окремому плакаті. Важливо допомагати учасникам говорити про результати надій і мрій конкретно (SMART-цілі), щоб це було можливим, вимірюваним, узгодженим з іншими процесами і визначеним у часі. Усі записані цілі мають бути як позитивні, так і досяжні. Це плакат конкретних цілей, сформульованих силою емоцій, які надихає надія. Плакат розміщують праворуч, перед плакатом «Зірка надії».

Основне

Крок 3. «Зараз», або «заземлення». Цей крок має сфокусувати групу на поточній реальності. Для роботи фасилітатор розміщує новий великий аркуш паперу на стіні ліворуч, на досить великій відстані від плакатів «Цілі» і «Зірка надії». Цей крок має створити відчуття напруження, що візуалізується через відстань між мрією і тим, де група перебуває зараз. Саме це напруження має мобілізувати на втілення своєї мрії, розбудову шляху від «Зараз» до «Зірки надії». Це найважливіший момент, оскільки усвідомлення втілюваності, реальності своїх мрій повертає людям здатність відповідати за своє життя, а не очікувати, що хтось інший подбає про втілення їхніх мрій.

Наступні два кроки – про самих учасників процесу змін: хто вони, якими компетентностями мають володіти, наскільки завантажені поточними і професійними справами, як можуть підтримувати одне одного і наснажувати до здійснення поставлених цілей.

Крок 4. «Хто є на борту, а кого ще треба залучити». Цей крок базується на думці, що ніхто не може виконати роботу самостійно. Тож тут варто подумати, кого варто залучити – людей/організації, які будуть

корисними для просування процесу; які є стратегії, аби запросити цих людей; що ще варто внести до плану як проміжні цілі. Важливо записати імена та прізвища людей і їхній імовірний внесок у реалізацію освітніх змін.

Крок 5. «Відчуття міцності». Як підтримувати і нарощувати сили задля здійснення надій на зміни? Це особливо важливий крок, який може мати вирішальне значення для завершення роботи щодо досягнення цілей. Тривалість роботи в часі, її громадсько-волонтерський характер, її незвичність вимагає від учасників віри в себе й у здатність спланувати свої дії щодо реалізації цілей. Тут має відбутися дискусія про те, як створити мережу підтримки, як отримувати індивідуальну підтримку, а також визначити можливе місце і час для обговорення спільних проблем. Важливо з'ясувати потреби щодо підтримки кожного з учасників – різної і за різних обставин та в різний час, а іноді – постійно. Іноді це може бути дуже важливим, щоб зберегти силу та відданість цілям. Іноді це можуть бути регулярні зустрічі та підтримка одне одного в разі потреби.

Те, що мобілізує

Крок 6. Складання графіків роботи та визначення часу для досягнення цілей шляхом їх поділу на підцілі. Варто почати процес пошуку стратегій дій із кінцевої мети до найближчої. Останній етап – це робота з визначення конкретних підцілей та конкретних дій, які мають бути реалізовані впродовж першого місяця. У процесі розроблення стратегій треба обов'язково уточнювати, хто і за що відповідатиме, записуючи імена людей, які зголосилися. Фасилітатор просить групу обрати дату, яка буде проміжним етапом досягнення визначених цілей, і сформувати підцілі. Формуючи мету цього етапу роботи, варто

керуватися принципом уявлення про досягнуті результати. Відповідь на запитання «Чого Ви можете досягти або вже досягли?» формулюється з огляду на цілі для виконання, які варто визначати та записувати згідно з моделлю SMART. Далі потрібно визначити час, потрібний для реалізації цілей. Процедура та сама, що й для попереднього етапу. Після обговорення важливо зробити ще одну перерву.

Після перерви фасилітатор пропонує перейти до останнього етапу планування, термін виконання якого за місяць після зустрічі. Ідеться про дуже прості кроки, як-от: зробити телефонний дзвінок, що запустить увесь процес, зробити візит, опублікувати статтю чи блог тощо. Початковий крок є обов'язковим і хтось має бути готовим його зробити. Доцільно визначити особу, яка могла б надати підтримку тому, хто має здійснити перший крок, впродовж перших двох-трьох днів після завершення процесу планування, щоб підтримати людину, коли та буде робити цей перший крок запуску діяльності. Також цю роботу можна виконати в підгрупах, учасники яких мають розробити план дій на наступний місяць та розподілити обов'язки. Члени підгруп також мають обдумати, чи потребують вони допомоги учасників інших підгруп. Під час загального обговорення всі відповіді занотовуються на дошці/папері. Кожного з учасників просять взяти відповідальність за певну частину плану. Якщо особа не має відповідних компетентностей та здібностей, їй пропонують допомогу, принаймні частково. Учасників просять проаналізувати обсяг та часові рамки завдань, реалістичність їх виконання. Важливо, щоб усім було комфортно в процесі виконання домовленостей, аби учасники не були надто обтяжені і наснажувалися тим, що

Продовження.
Початок на с. 18

можуть самі для себе зробити щось корисне.

Підсумування

Крок 7. Усвідомлення проведеної роботи та наснаження до дій задля досягнення мети. Важливо осмислити виконану роботу й похвалити себе за це. Фасилітатор пропонує тези для роздумів: Ви, можливо, уперше дозволили собі заглибитись у власні мрії та надії і почути думки інших людей. Чи уперше сприйняли зовнішні умови кризи призму свого власного світу і сформулювали особисте бачення прийдешніх перемін та зрушень. У Вас з'явилася впевненість у тому, що тепер Ви самі можете вирішувати, у який спосіб будете здійснювати омріяне, і відчувати, що мрії можуть стати реальністю. Проведена робота змінює Вашу позицію щодо освітньої реформи: вона перестає бути зовнішнім тиском, а стає Вашим вибором до змін у той спосіб, який є найбільш прийнятним саме для Вас.

Останню годину варто присвятити обговоренню та підбиттю підсумків. Кожний учасник може по черзі висловитися та поділитися своїми враженнями. Варто звернути увагу всіх учасників на замітки про риси характеру і поради забрати їх додому на згадку про спільну групову роботу.

Перед завершенням роботи учасники домовляються про наступну зустріч, де вони могли б обговорити свій поступ (можливо, за тиждень чи місяць після початкової зустрічі). Під час такої зустрічі учасники аналізуватимуть виконану роботу, необхідність залучення нових учасників проєкту, вносити корективи до плану дій. Це відкриє та група для всіх осіб зацікавлених у змінах, і бажано, щоб вона мала для запланованих та спонтанних зустрічей постійне приміщення, де буде розміщено всі плакати планування дій щодо бажаних змін для візуалізації та аналізу процесу.

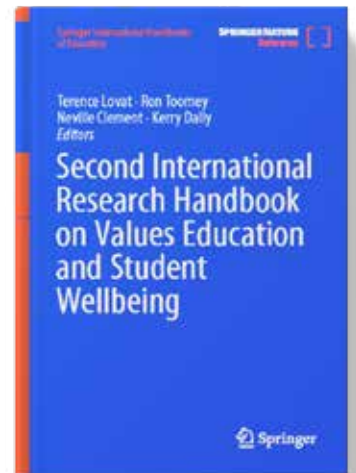
Василь Сухомлинський: погляд із сьогодення

Нещодавно в міжнародному виданні Springer вийшла публікація учених-сухомлинців – **Ольги Сухомлинської** і **Алана Кокеріла**¹. Публікація є не чим іншим як частиною видання з педагогіки, присвяченого видатним лідерам педагогічної думки, серед яких – український педагог Василь Сухомлинський. Назва публікації найвлучніше передає всю сутність педагогічної діяльності й творчості Павлиського доброторця – *Moral Education as a Constant Factor in the Pedagogical Process. Vasily Sukhomlinsky's Educational and Social Experience / «Моральне виховання як основа педагогічного процесу. Освітня й громадська діяльність Василя Сухомлинського»*.

У вступі до основного викладу матеріалу автори слушно зауважують: «Двадцять століття є знаковим, оскільки підходи до морального виховання, сформульовані тоді, впливають на теорію і практику виховання й нині. Особливий інтерес викликає підхід українського педагога Василя Сухомлинського, через унікальний і доволі неординарний його підхід до постановки й розв'язання проблем морального виховання, а також через те, що багато його педагогічних ідей досі ще не набули широкого вивчення й застосування». За мить, відірвавшись від читання, розумієш: скільки прочитано текстів самого Сухомлинського, скільки опановано досліджень про Сухомлинського – а глибина думки й практики видатного педагога дійсно неосяжна і, мабуть, у цьому його фантастична значущість для майбутніх поколінь.

Частина книги, що розповідає про Василя Сухомлинського, складається із десяти розділів: «Система виховання Сухомлинського»; «Освітні підходи, прийняті в усій школі»; «Програма дошкільного виховання», «Початкова школа», «Середня школа (5-8 класи)», «Старші класи (9-10 класи)», «Учасники навчального процесу», «Значення підходу Сухомлинського до морального виховання в радянському контексті», «Актуальність Сухомлинського сьогодні», «Література». Отак по-сучасному дуже лапідарно представлено педагогічну систему українського педагога, серцевиною якої є моральність, для сприйняття й розуміння іноземним читачем. І, мабуть, це закономірно, адже сьогодення нас переконує: глибока історія української нації, її трагічні злами й блискучі успіхи українців на світовому рівні відомі лише самим українцям, і то лише тій частині, що вболівала за народ і кожну його особистість, як це вдалося хіба що самому Василю Сухомлинському.

Перечитуючи узагальнювальні тези про ідеї Сухомлинського, де майже кожну з них характеризує слово «вперше», усвідомлюєш (може, через наші теперішні трагічні втрати й прагнення відсахнутися подалі від руського міра) беззаперечну правоту педагога в тому, що ми зараз називаємо європейськістю. Свобода розвитку, досяжність щастя, поєднання радісного дитинства з раннім дорослішанням, формування громадянськості й суб'єктності особистості і праця, праця – ось вони, стержні і прояви моральності.

Квінтесенцією викладу по праву можна вважати таку цитату авторів у сполученні з думкою самого Сухомлинського: «...Абсолютно кожна дитина, яка отримує відповідну освіту, може досягти найвищого рівня моральності, незважаючи на очевидні обмеження та бар'єри, які можуть бути на шляху інтелектуального і фізичного розвитку. «Тут нікому не заборонено піднятися на вершину; тут є справжня рівність без кордонів; тут кожен може бути великим і неповторним (Сухомлинський, Проблемы воспитания..., 1979)».

Кожна епоха створює унікальні обставини й сприйняття, а вічне залишається завжди актуальним, і такою є спадщина Василя Сухомлинського. І можна лише радіти, що в сьогоденній інтерпретації Ольги Сухомлинської і Алана Кокеріла ідеї видатного українського педагога доступні світовому педагогічному загалу.

Лідія ТКАЧЕНКО,
провідний науковий
співробітник
Інституту обдарованої
дитини НАПН України,
кандидат
педагогічних наук,
старший науковий
співробітник

¹ Про дослідницьку й перекладацьку діяльність Алана Кокеріла (Австралія) читайте у газеті «Освіта і суспільство» за березень 2023 року.

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник

Січень 2024. Постаті

«Педагогічний календар» цього місяця присвячено педагогам-ювілярам Сполучених Штатів Америки, Німеччини та Польщі зі вдячністю цим країнам за підтримку й допомогу Україні у протидії російській збройній агресії.

право університету викладати, стверджуючи, що кращий спосіб перемогти комунізм – за допомогою відкритих дебатов і досліджень, спрямованих на розвінчання комуністичної ідеології.

Основні педагогічні праці: «Відсутність дружньої підтримки» / «No friendly voice» (1936), «Вища освіта в Америці» / «The higher learning in America» (1936), «Освіта – шлях до свободи» / «Education for freedom» (1943), «Університет Утопії» / «University of Utopia» (1953), «Деякі спостереження про американську освіту» / «Some observations on American education» (1956).

«Мета освіти полягає в тому, щоб підготувати молодь до навчання протягом усього життя», – стверджував Хатчинс. Він разом з Мортімером Адлером (1902-2001) запропонував концепцію світської класичної освіти у США: в 1930-х вони розробили філософію освіти в річищі перенніалізму, який стверджує існування вічних, універсальних і перевірених часом істин та вищості людського над технічним, а щодо педагогіки – гуманітарних дисциплін над природничо-науковими.

За Хатчинсом і Адлером, освіта має будуватися на вивченні гуманістичних ідей з оперттям на читання великих книг західної цивілізації (the Great Books), передусім класичної греко-римської літератури, з метою розвитку духовного, морального та інтелектуального потенціалу учнів, що відбувається за рахунок так званого «Великого діалогу» (The Great Conversation) з геніальними мислителями минулого. Головними методами

розвитку критичного мислення вчені визнавали метод сократичних запитань і дискусію про книги та твори мистецтва під керівництвом викладача.

З 1950 Хатчинс – голова Ford Foundation, де заснував Фонд сприяння розвитку освіти та Фонд для навчання дорослих. Після виходу з Ford Foundation заснував Центр дослідження демократичних інститутів (1959); тривалий час працював на посаді голови Ради редакторів Британської енциклопедії (1943-74).

Помер 17 травня 1977 у Санта Барбарі, Каліфорнія.

150 років від дня народження Вільяма Вірта (William Wirt; 1874-1938), американського педагога

Вільям Вірт народився 21 січня 1874 у м. Маркл, штат Індіана. 1898 закінчив Університет Де-Пау (De Pauw University) в Грінкастлі. Відвідував додаткові літні курси в Чиказькому університеті, де ознайомився з педагогічними ідеями Джона Дьюї. Здійснив поїздку до Європи з метою вивчення організації навчання у школах Великої Британії, Бельгії, Франції, Німеччини.

Педагогічну діяльність розпочав в Індіані: був директором школи в м. Редкі

(1895-97), викладав математику в Грінкастлі (1897-99), а потім працював директором школи у Блаффтоні (1899-1907). Саме тут Вірт вперше апробував свою систему навчання, але відомою вона стала після того, як у 1907 він став інспектором державних шкіл у м. Гері. В історії освіти система навчання Вільяма Вірта відома під назвами «План Гері» та «Плетун-план».

Працюючи на посаді інспектора упродовж 30 років, Вірт прагнув втілити ідеї педагогіки прагматизму про школу як культурний осередок громади і про виховний процес як прообраз соціального життя суспільства. Розробив систему організації роботи школи (плетун-план), що забезпечує раціональний розподіл часу між заняттями, працею та іграми, спадкоємність початкового і середнього ступеня навчання.

Плетун-план (від англ. Platoon – взвод, загін) – система індивідуалізованого навчання. Під час організації роботи за плетун-планом учні не мали постійних класних приміщень, а об'єднувалися в «мандрівні класи». У першій половині дня з учнями першого потоку (загону) проводили заняття з навчальних дисциплін у класах, а учні другого потоку в цей час відвідували музеї, працювали в навчальних лабораторіях, майстернях, бібліотеці, спортзалі, на дослідних ділянках тощо. Потім учні мінялися видами занять і навчальними приміщеннями. Застосування плетун-плану давало можливість максимально використовувати шкільні приміщення і збільшувати контингент учнів. Система Вірта передбачала збільшення оздоровчих та трудових занять у школі, тривалості навчального дня з шести до восьми годин, заохочувала вчителів до спеціалізації в певній предметній

125 років від дня народження Роберта Хатчинса (Robert Hutchins; 1899-1977), американського педагога, філософа освіти, президента Чиказького університету (1929-45)

Роберт Хатчинс народився у Брукліні 17 січня 1899. Навчався в Академії Оберліна і Оберлін-Коледжі (1915-17). У 1917 разом з братом служив в армії. Повернувшись з війни у 1919, вступив до Єльського університету. З 1921 – викладач у середній школі в Лейк-Плесіді, Нью-Йорк. Далі став чинним деканом Єльської школи права. Хатчинс відіграв ключову роль у переконанні Фонду Рокфеллера заснувати Інститут людських відносин в Єлі.

У 1929 переїздить до Чикаго і стає президентом Чиказького університету у віці 30 років (наймолодший президент університету в США). Був відомим як захисник академічної свободи. Коли університет звинувачували у сприянні комунізму (в 1935 і в 1949), Хатчинс захистив

галузі, а місцевий бізнес – до тісної співпраці з навчальним закладом.

В 1920-х плетун-план набув поширення у великих промислових центрах США: його елементи були запроваджені у школах понад 200 міст 41 штату. Але вже у 1930-х інтерес до плетун-плану згасає і його застосування у школах припиняється. Попри це, деякі аспекти системи Вірта використовуються в освітньому процесі й досі: тестування для класифікації учнів (наприклад, для визначення того, чи слід зараховувати учня до певного класу) і відкрите формування навчальних планів бізнес-компаніями, як це й зараз спостерігається в програмах професійної освіти (vocational education).

Помер Вільям Вірт 11 березня 1938 у м. Гері. Некролог з приводу його смерті надрукувала «The New York Times».

110 років від дня народження Вінценти Оконя (Wincenty Okon; 1914–2011), польського педагога, члена Польської академії наук, засновника Польського педагогічного товариства

Вінценти Оконь народився 22 січня 1914 у селі Чойсьнець, що розташоване між Хелмом і Любліном. Він був сьомою дитиною у великій сім'ї. З ранніх років захоплювався книгами, сам навчився читати у 5 років. 1929 вступив до вчительської семінарії в Хелмі. У 1937 розпочав педагогічну діяльність у семи-класній школі в селі поблизу

Гавроліна. Тоді ж склав учительський іспит і розпочав навчання у Вільному польському університеті у Варшаві.

У вересні 1946, закінчивши Лодзький університет, склав іспит із загальної педагогіки і захистив магістерську роботу. У 1948 у Лодзькому університеті захистив докторську дисертацію. 1966 здобув і вищий професорський ступінь – професор звичайний. Діяльність ученого насамперед пов'язана з Варшавським університетом, де він у 1958–60 був деканом педагогічного факультету, потім (до кінця 1984) працював на посаді професора.

Впродовж 1960–80-х проводив інтенсивну управлінську, освітню, видавничу діяльність: у 1961 став директором Інституту педагогіки; у 1972–74 – директором Інституту педагогічних досліджень; у 1971–73 – членом президії Комітету експертів для вивчення рапорту про стан освіти; у 1975–84 – редактором видання «Педагогічний кварталник», а в 1978–87 – «Педагогічні студії». З 1973 – член-кореспондент, з 1983 – дійсний член Польської академії наук (ПАН). У 1974–84 керував Комітетом педагогічних наук ПАН. Упродовж трьох каденцій зробив вагомий внесок у розвиток молодих науковців, зокрема був для них організатором конкурсів наукових робіт, двотижневих курсів, що стали своєрідною школою методології наукових досліджень.

Учений є автором праць «Процес навчання» (1954), «Біля основ проблемного навчання» (1964, 1965), «Проблемне навчання у сучасній школі» (1975–1987), «Вступ до загальної дидактики» та «Гра і реальність» (1987), «Педагогічний словник» (1975–1992). У праці «Десять альтернативних шкіл» (1997) серед шкіл відомих у всьому світі педагогів – Жана-Овіда Декролі, Селестена Френе, Петера Петерсена, Олександра

Ніллі – В. Оконь вмістив розділ «Павлиська школа Василя Сухомлинського».

Здійснив вагомий внесок у розвиток дидактики, педагогіки вищої школи, педевтології (науки про вчителя), історії педагогіки, порівняльної педагогіки. Педагог обґрунтував засади проблемного навчання, багатостороннього навчання; розробляв проблеми психології й педагогіки гри; довів необхідність розвитку активності учня в набутті знань.

Помер Вінценти Оконь у Варшаві 18 жовтня 2011 у віці 97 років.

170 років від дня народження Пауля Наторпа (Paul Natorp; 1854–1924), німецького філософа і педагога, одного із фундаторів соціальної педагогіки

Народився 24 січня 1854 в Дюссельдорфі в родині пастора і теолога Адельберта Наторпа. З 1871 у Берлінському університеті вивчав музику, історію та класичну філологію, потім – філологію у Боннському університеті, а з 1874 – філософію у Страсбурзькому університеті, де 1876 склав державний іспит і захистив дисертацію з історії Пелопоннеської війни. У ці роки захоплювався творчістю Брамса, Шумана, Баха, Бетховена й особливо Вагнера. Писав власні музичні твори, відчуваючи жахливі душевні муки від неможливості об'єднати між наукою і музикою. Розглядаючи музику як закон світобудови, поклав принцип гармонії в основу не лише

власної життєдіяльності, а й філософських студій і педагогічних новацій.

З 1880 – у Марбурзькому університеті, де 1881 захистив докторську дисертацію з філософії «Теорія пізнання Декарта. До передісторії критицизму». З 1885 – екстраординарний, а з 1893 – ординарний професор філософії та педагогіки Марбурзького університету. Обіймав цю посаду до виходу на пенсію 1922.

На межі XIX–XX ст. виступив за загальну педагогізацію суспільства і закликав до створення виховних спільнот, що сприяли б реалізації цієї ідеї. Наторп вважав, що людина стає людиною лише завдяки людській спільноті. Цей постулат лежить в основі його книги «Соціальна педагогіка» (1899). Виховання головним чином трактував як гартування волі, для чого необхідні такі соціальні інституції, як сім'я, школа, громадські організації (у термінології Наторпа – «спільноти»).

Серед основних педагогічних творів Наторпа – книги «Загальна педагогіка у вузах. До академічних лекцій» (1906), «Філософія та педагогіка» (1909) та статті в періодичних виданнях: «Ідеї Песталоцці про освіту робітників і соціальне питання» (1894), «Соціальна педагогіка Песталоцці» (1898), «Соціальне виховання» (1909), «Звернення до батьків, учителів та вихователів» (1915) та ін.

Помер Пауль Наторп 7 серпня 1924 в Марбурзі.

У фондах Педагогічного музею України зберігається праця П. Наторпа «Культура народу та культура особистості» (Львів, 1921). Ознайомитися з електронною копією видання можна за посиланням: <https://goo.gl/kfbqbv>.

Дивовижний світ різдвяної казки

Національний музей літератури України, попри воєнний стан і нескінченні тривоги, продовжує дивувати кількістю проведених заходів найрізноманітніших форм, що приваблюють актуальністю, вагомістю, важливістю тем, викликають інтерес, цікавість і малечі, і юних, і дорослих відвідувачів.

Цього разу захоплення викликала незвичайна оригінальна постановка вистави-мюзиклу «Різдвяна зоря», хоч, здавалося б, змалечку всім відома за темою – народження Сина Божого.

Вертеп-мюзикл «Різдвяна зоря» одразу захопив увагу глядачів появою лялькових героїв, декораціями першої дії – Святвечора в українській родині. У другій – вже не відпускало чарівливе дійство головної події, про яку сповістила перша зоря... Третя частина мюзиклу – уся родина за святковим столом радіє Світлу і Добру.

Вистава пройшла, як мовиться, на одному подиху. Під гучні вигуки «Браво!» до глядачів вийшли дві чарівні жінки – наукові співробітники Музею: заслужений діяч естрадного мистецтва України, народна майстриня, співачка, поетеса і композитор **Ольга Угнівенко** (сценарій, виготовлення ляльок, озвучування героїв) і талановита колега, друга акторка-ляльковод, без якої дійство було б неможливим, **Юлія Луценко**.

Нарешті, коли овації та вигуки вщухли, посипалися запитання до авторки про особливості створення такого чудового мюзиклу. Пані Оля

охоче поділилася історією задуму, як писала сценарій, як керує ляльками і всім тим, що побачили і чого не було видно глядачеві: «Від задуму до втілення три місяці тривала моя напружена робота: сценарій, підготовка декорацій – а їх сім, театральних пристроїв, 30 персонажів. Діти такі уважні, навіть полічили і кажуть: «Нема тридцять!» А для мене важливо все: це і головні герої, і вівці, і деревця, і такі деталі, які не повинен бачити глядач, – нитки, палички, на яких тримаються персонажі... Тоді це створює ілюзію, зокрема польоту, невагомості, паріння в повітрі або ж

стрибання, пересування, танцю, тобто дії...»

Усе треба було встигнути до початку свят, адже цього Різдво Христове вже багато українців святкували в грудні. Протягом свят, на канікулах виставу переглянуло загалом близько 400 осіб: учні й учителі київських закладів загальної освіти – № 53, 92, 175, 187, гімназії «Академія» та приватних шкіл LidhrScool і MonteKids, інші відвідувачі музею.

Вистава дуже сподобалася глядачам різного віку, від зовсім маленьких (це ж казка з її дивовижними перетвореннями, цікавим сюжетом, музикою, піснями!), юних і дорослих (адже вони поринули у світ дитинства, хоч на деякий час відволіклися від тривожних думок про війну).

Ольга Угнівенко висловила подяку організаторам проєкту: генеральному директору Національного музею літератури України **Галині Сороці** та членам методичної ради Музею за співпрацю у підготовці сценарію; талановитому українському композитору та аранжувальнику **Івану**

Давиденку, який філігранно оформив виставу музично.

Кожний показ спектаклю починався, як і цього разу на завершення Різдвяно-Новорічного циклу, з цікавої вступної розповіді про Музей і його традиції заступника генерального директора установи **Райси Сеннікової**.

І справді: результат потішив і акторів, і господарів – фотографувалися на згадку, залишали залу з чудовим піднесеним настроєм, обмінювалися враженнями, захоплено обговорювали красиве дійство... До того ж і самі глядачі взяли участь у музичній частині сценарію, адже серед них були народні і заслужені артисти, співаки, музиканти, композитори, котрі злагоджено підхоплювали та співали колядки громадою.

Залишається додати, що пані Ольга натякнула на майбутні події – вона вже працює над новою виставою, прем'єрний показ якої заплановано на червень цього року.

Тетяна КОНДРАТЕНКО,
член НСЖУ,
м. Київ

Про мистецьку педагогіку і не тільки

«Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст : монографія / за наук. ред. Мирослави Вовк; передмова Стефана Пуріча. Сучава : Видавництво Університету «Штефан чел Маре», 2023. 517 с.»

Аналіз наукових розвідок, аконцепцій, інноваційних підходів до усвідомлення мистецької освіти як пріоритетного напрямку сучасної педагогіки, представлених у колективній монографії, дозволяє констатувати: сучасна вища педагогічна школа має реалізовувати цілісну систему формування, розвитку ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі його професійно-педагогічної підготовки. Пріоритетними цінностями сучасної освіти, що можна висувати з монографії, є цінності національні, оприятнені у досягненнях національної культури, мистецтва, науки і техніки.

Науковці України та країн ЄС – автори зазначеної колективної монографії, доводять неспростовну істину, що в системі мистецько-педагогічної освіти якраз і формуються національні цінності. Саме вони активно стимулюють розвиток теорії і практики освіти, професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя.

Дослідники феномену мистецької педагогіки не лише з України, а й Польщі, Румунії, Словаччини та інших країн визначають музичну систему як стрижневу характеристику музики, що засвоюється у кожної людини з дитинства на несвідомому рівні психологічних установок, як і граматичні правила мови, що і зумовлюють особисту музичну активність (сприймання, творчість та інше). Як тут не згадати видатного українського педагога, філософа, теоретика і практика освітньої галузі І.А. Зязюна (1938–2014 рр.),

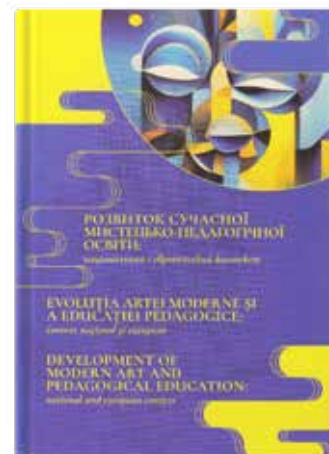
який неодноразово акцентував увагу на ідеї соціологізації потреби катарсису (очищення мистецтвом). Для вчителя, особливо в роботі з дітьми, серце яких зранене війною, катарсис є надзвичайно потужним елементом зцілення, оскільки пов'язаний із емоціями і почуттями. Емоції і почуття найтісніше поєднані з несвідомим, де вони об'єднують ряди уявлень і приховані мотиви, впливають на усвідомлені переживання і зумовлюють цілісну психічну реакцію суб'єкта, що визначає і спрямовує уяву, фантазію, творчий процес.

Увазі читача предствє важлива обставина: в українському суспільстві аксіологічні аспекти свідомості суттєво інші за змістом, ніж на Заході. Виникає нагальна проблема формування сучасної історично власної, не нав'язаної нам і не взятої ні в кого напрокат ціннісної свідомості. Більшість наукових розвідок, що вміщені у колективній монографії, доводять тезу про те, що перед вітчизняною аксіологією постають нагальні завдання

нового філософсько-методологічного синтезу.

Пошуки моделі освіти, адекватної сучасному типові культури і відповідно новому етапові розвитку цивілізації, складає найактуальнішу проблему сучасної педагогіки. Це, насамперед, викликає необхідність звертання методології, теорії та практики педагогіки до витоків освіти – розгляду її як феномену і частини культури, як культуровідповідної системи, середовища і процесів трансляції культури, що передусім відображають такі фундаментальні властивості

засвідчують представлені наукові розвідки, почати може подолати цю прогалину, бо в основі її теоретико-методологічних складників є феномен людини культури – творчої особистості, здатної до самоствердження в усіх сферах життєдіяльності. А також схильної жити в умовах діалогу культур, ринкової економіки, нової релігійності тощо. Людині культури притаманний естетичний смак, розуміння краси і гармонії, бережливе ставлення до свого фізичного і психічного здоров'я, здатність примножувати благополуччя сім'ї і країни.

Олександр ЛАВРІНЕНКО,
головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

На фото:
Доцент Ярина Танявська вручає передану в дар монографію директору Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Михайлу Зушману